Anul XV. Maiu—Iunie 1925. Nr. 5—6.

REVISTA TEOLOGICĂ

= organ pentru ştiinţa şi viaţa bisericească. =

Abonamentul: Pe un an 140 Lei. Pe o jumătate de an 70 Lei.
Un număr 15 Lei.

Să se retipărească Biblia!

Am ajuns acolo, unde nu trebuia să ajungem: la epuisarea Bibliei. Cartea care mângăie pe cei însetoşaţi după dreptate şi care îndreptează paşii omeneşti spre zările luminoase ale vieţii celei vecinice; Cartea cărţilor care i se îmbie, în limbu lui, până şi sălbaticului cu înfăţişare de troglodit — nu se mai găseşte, în ediţie autorizată, la librăriile noastre tapetate cu «Tiribombele» şi «Vistavoii» veacului acestuia. Constatarea trebue să pună pe gânduri autoritatea bisericească. Pentrucă ceeace însemnează lipsa grâului pentru viaţa economică, însemnează pentru viaţa sufletească a ţării lipsa cuvântului scris al lui Dumnezeu.

Criza ce s'a declarat în domenlul evanghelizării neamului nostru a fost tăiată la răboj de presa noastră bisericească fără să i se dea cuvenita importanţă, fără să se fi arătat incontestabila gravitate a ei. Abia în numărul din urmă al «Nouei Reviste Bisericeşti» am cetit un cuvânt respicat cu privire la această problemă.

Harnicul diacon şi profesor de religie dela Galaţi, dl A. N. Constantinescu, după câteva consideraţii incisive, formulează singura soluţie pe care-o pretinde criza biblică: «Să se retipărească imediat Biblia sf. Sinod!»

De bunăseamă ar fi fost bine să avem gata o nouă traducere a Cărții celei sfinte. O traducere a cărei frază clară — nevăduvită de duhul arhaismului, care miroasă a tămâie și a cucernicie și care-i șade așa de bine unei cărți bisericești — să ne desvălească tăinuitele înțelesuri ale slovelor în cari traducători mai puțin iscusiți au îmbrăcat propoveduirea trimișilor lui Dumnezeu. Cum însă această lucrare care trebue să fie rodul ostenelii unei personalități înzestrate cu iscusința teologului erudit și a literatului de talent, plus cucernicia amândurora, n'o avem și nici nu sunt perspective c'o vom putea avea de grabă — autoritatea bisericească e datoare să facă ceeace poate face **imediat**: Să retipărească Biblia. (Eu aș recomanda ediția șaguniană).

«Bis dat, qui cito dat» — în ordinea spirituală ca și în cea economică.

Altfel vom ajunge în situația delicată de a fi siliți să răspundem la cererile credincioșilor noștri, că Biblia «este dar s'a isprăvit»... ori apoi îi vom pricopsi cu ispititoarea ediție a ex-părintelui Cornilescu sau a altui traducător neo-marcionist.

Laturea financiară a chestiunii nici n'o mai ating. Ar fi o insultă la adresa guvernului sub a cărui oblăduire s'a legiferat dominanța ortodoxiei...

Nevoia subliniată este una dintre fericitele ocazii, în care guvernul e chemat să lucreze «de comun acord» cu st. Sinod, pentruca zidirea sufletească a neamului nostru să nu fie stânjenită nici o clipă.

Se va zice, poate: Avem Noul Testament; ne dispensăm de legea veche. Cucernicia care, din fericire, nu s'a stins încă din sufletul satelor noastre ne cere însă **Biblia întreagă**. Și o cere cu tot dreptul: pentrucă «această carte nu cuprinde o singură pagină deasupra căreia să nu fi plâns sau să nu se fi rugat un sfânt».

(Fallot: Le Dieu masqué.) N. Colan.

Relaţiile bisericii româneşti ortodoxe din Ardeal cu Principatele române în veacul al XVIII-lea.

(Urmare.)

Atanasie în 25 Martie 1701 fu Sfinţit în Viena a doua oară, de data aceasta ca episcop «adevărat» unit cu Roma. Împăratul şi iezuiţii îşi dădeau foarte bine seamă, că tot îndemnul la rezistenţă şi luptă contra unirii vine din Ţara Românească, de aceea voiau ca orice legătură cu această ţară să fie ruptă. Atanasie «un om fără demnitate şi fără ruşine», care a făcut atâtea în viaţă, de ce n'ar putea face şi una ca aceasta. In acelaş oraş, la 7 April, el jură şi iscăleşte între alte condiţii josnice şi cea următoare, cari se referă aici: De astăzi încolo mă lapăd de toată corespondenţa şi dătătura, în ştiinţă prin scrisoare şi prietişugul şismaticilor, a ereticilor, şi a craiului sau Vodii ţărăi Munteneşti, nici o carte de acum înainte cu aceia răspunsu nu voiu avea. Şi nici pe Bucureştan, mai mult al meu arhiepiscop şi mitropolit a fi nu-l voi cunoaşte... Dar unde va fi lipsă lui Vodă a Ţării Munteneşti, sau altul cumva din şismatici a scrii carte, mai înainte carte oi arăta-o teologului şi sfetnicului meu» [1].

In urma acestor fapte, oficios îndeplinite, rupându-se solidaritatea naţională şi credinţa religioasă între fiii neamului nostru, încep să curgă din toate părţile protestele şi blăstămele asupra nenorocitului Vlădică unit Atanasie.

Cei dintâi cari se ridica energic contra lui Atanasie unitul sunt Românii din Scheiul Braşovului, cari la îndemnul braşoveanului David Corbea, ceauş spătăresc la curtea lui Brâncoveanu din Bucureşti, merg la instalarea din 25 Iunie la Alba-Iulia a noului episcop unit, pentru a protesta, că ei nu înţeleg nici într'un chip şi pentru nimica în lume să-şi părăsească legea strămoşească, [2] «că cum zicem gata suntem sângele să ni se verse, decât legea părinţilor noştri să pierdem [3]. Domnul Ţării Româneşti Constantin Brâncoveanu, la 5 Iulie 1701, îmbărbă-

[1] Pop, *Desbinarea în biserica Românilor din Ardeal*, Bucureşti, 1921 pg. 59—63.

[2] *Stinghe, Documente privitoare la trecutul Românilor din Schei I. (1700—1783)* Braşov, 1901 pg. 17—25 no. IX—XI.

[3] *Ibid.* pg. 25—27 no. XII.

tează pe preoţi şi credincioşi ortodocşi din Braşov cu aceste cuvinte: «Cât pentru piscupul de acii din Ardeal, în ce feliu s'au purtat şi ce au făcut, am cunoscut din scrisoare-vă, de care bună nădejde am avut şi încredinţaţi sântem, că Dumnezeu unora ca acestora, cari ocărăsc şi necinstesc legea întru care s'au pomenit şi înaintea lui Dumnezeu s'au făgăduit cu degrab le va răsplăti, că de multe ori aceasta am văzut, că ce-l ce şi lasă legea sa şi pofteşte alta, iau plata dela dreptul judetor Dumnezeu»... fiindcă voi aţi păzit legea moşilor voştri «de aceasta foarte ne-a părut bine şi ne-am bucurat... şi s'o păziţi curată şi nezmintită, căci noi vedem şi dela curtea împărătească dela Beci avem ştire, că piscupul n'are voie împărătească, ca să facă silă oamenilor, fără că numai cei ce vor vrea de voia lor. Deci nu gândim, nici socotim, că se va tinde dumnialui mai mult din câtu-i ieste porunca şi ales, că la acea biserică sântem şi noi ctitori, de vreme ce ieste făcută de răposaţii Domni ai acestei ţări, ce trebuiaşte să păzească şi să urmeze legea, care au ţinut până acum şi noi iarăş cu ceia ce va fi de pe partea noastră a vă păzi şi a vă ajuta, cu ceeace se va putea, nu vom lipsi». Continuă mai departe bunul Domn aşa: «Inţeles-am, că şi părinţii dela Făgăraş şi alţi creştini pravoslavnici, iarăşi asemenea nimic nu s'au alunecat cu firea, ci şi-au păzit cinstea legii sale, care şi de aceasta mult ne-am bucurat, măcar că aşa li s'au căzut a şi face, de vreme ce noi acea sfântă biserică o am ridicat şi o am făcut cu acea nădejde că o închinăm preasfinţitei săborniceşti a răsăritului besericii şi ea va fi prin putinţă preoţii şi creştinii locuitori de acolo, de acea pravoslavie, să nu se lipsească şi noi iar zicem cu acea ce ne va fi cu putinţă ai căuta şi ai păzi nu vom lipsi» [1].

Constantin Vodă a intervenit la Impăratul din Viena, ca Românii din Ardeal să nu fie siliţi a trece la uniţii cu Roma. Impăratul Leopold de fapt şi dă două diplome, la 12 Sept. şi 12 Dec. 1701 către guvernul ardelean, ca să comunice tuturor celor interesaţi, că «voia lui pozitivă e ca Românii să fie liberi a primi oricare din cele patru legi primite în Ardeal şi a se bucura de privilegiile şi imunităţile aceleia, iar, dacă voiesc a rămânea în riturile ce observă până acum, să fie liberi a o

[1] Stinghe, *o. c.* pg. 15–6 no. VIII.

face» [1]. Ordinele aceste, ca şi altele de acest fel n'au avut nici un rezultat favorabil pentru ortodoxii Români, căci stăpânirea păcătoasă austriacă era aşa, că ce da cu o mână lua cu cealaltă, cum ne spune cronicarul contemporan ungur Mihai Cserei. Acesta a avut sub ochii săi un act secret, pe care Impăratul Leopold, *«în taină a scris cu mâna sa şi sub pecetea cea secretă generalului Rabutin, ca să nu gândească cu patentul cel mai dinainte, că numai silit de religiile acatolice din Ardeal l-a dat, ci din toată puterea lui să se nevoiască ca preoţii cei româneşti nu cu alta, fără numai cu religia cea catolică să se unească»*. Generalul aşa a şi lucrat [2].

Mitropolitul Teodosie tot spera că Atanasie se va întoarce de pe calea pierzării iarăşi la ortodoxia curată. Când a văzut că totul e zadarnic, atunci răspunde în cuvinte pline de durere unitului vlădică, care mai îndrăznise să-i ceară venitele moşiei Merişani, cărţi bisericeşti: Octoihul, Triodul, Penticostariul şi potcapuri călugăreşti în 3 Mai 1702 [3]: «Să ştii că timpul vieţii acesteia scurt este şi că după moarte vei ajunge în iad, împreună cu toţi aceia, cu cari te-ai despărţit de comunitatea credincioşilor călcându-ţi jurământul. Ai fost amăgit fără îndoială de măririle lumeşti, de aceea ai mai primit o sfinţire, călcând în picioare sfânta noastră maică biserică a răsăritului. Ai crezut poate că prin îndoita sfinţire a ta, vei ajunge la cinste mai mare şi cinstea aceasta a orbit ochii inimii tale, să nu vezi că sfinţirea cea de a doua nu a fost sfinţire, ci o comedie, şi prin aceasta ai luat asupra ta cătuşele de foc ale iadului şi ai pornit pe căile întunerecului, părăsind lumina adevărului». Domnul a oprit să i se mai trimită venitele moşiei Merişani prin omul său episcopul Teofil, «căci ce mă interesează pe mine banii tăi, dacă tu pierzi şi atâtea suflete»? [4]

Nu-i trimite nimic din ce-a cerut; dacă se va întoarce iar la legea veche, atunci va avea tot ce doreşte şi «Prea Inălţatul Domn avea de gând a da bisericei tale multă elemosină, dar acum nu-ţi mai trimite nimic, fiindcă te porţi nedemn». [5]

---

[1] Hurmuraki, XV pg. 1486 nr. MMDCCCXIX, 1489 no. MMDCCCXXI.
[2] Şincai, *Cronica Românilor*, III, ed. II Bucureşti, 1886 pg. 304.
[3] Nilles, *o. c.* pg. 344—5.
[4] *Biserica ortodoxă*, V, Bucureşti, 1880 pg. 109 nota.
[5] Nilles. *o. c.* pp. 344—5.

Atanasie tăcu la această scrisoare, căci el nu mai avea dreptul să vorbească, ci numai să se umilească. In schimb răspunseră patronii săi în acest ton lipsit de orice bunăcuviinţă [1]: Teodosie e o «slugă a Satanei», un «ispititor», e reprezentantul «prea blăstămatei schisme a Grecilor răsăriteni», omul «falşului Patriarh de Constantinopol». «E o obrăznicie să te numeşti Mitropolit al Ardealului şi astfel să-ţi arogi vre-o putere şi autoritate în Ardeal». Grave urmări politice ar putea rezulta de aici: «e o materie de foarte grele disensiuni şi tulburări între prea augustul şi nebiruitul Impărat al Romanilor şi prinţul vostru, al Valahiei. Impăratul are dreptul «să ceară satisfacţie pentru atâta presumţie şi îndrăsneală nesuferită... şi de aici s'ar naşte primejdiile de mai mari tulburări de cum poţi să-ţi închipuieşti... căci precum Domnul Valahiei nu poate reclama nici un drept politic în Ardeal, aşa nici tu nu poţi să-ţi arogi cât de puţină putere spirituală acolo, fără cutezanţă».

Cât de bine au ştiut să-şi prelucre iezuiţii terenul în favorul lor se vede şi din răspunsul dat de Impăratul Leopold ambasadorului englez Lord William Paget, care e aproape identic cu cel de mai sus al lui Kollonics către Mitropolitul Teodosie.[2] Paget, ambasador la Poarta turcească trece în primăvara anului 1702 prin Ţara Românească spre Viena. Aici prezintă Impăratului două scrisori, una dela Constantin Brâncoveanu şi cealaltă dela Patriarhul Calinic din Constantinopol. Domnul român roagă pe Impăratul, ca pe Românii din Ardeal să nu-i mai silească la unire, iar Calinic cere să pună un nou episcop ortodox în locul lui Atanasie, pe care să-l scoată din vlădicie. Lordul Paget sprijini însuşi cu cuvântul aceste două cereri, la care Impăratul răspunse scurt, dar ironic: «Prinţul acela, care e un om de treabă, de ce se îngrijeşte pentru ce hotărâri ia Impăratul în afaceri religioase în ţara lui, când Impăratul nu l-a întrebat până acum pe dânsul ce face el, Domnul Valahiei, în aceste trebi acasă la dânsul».

Vedem că însuşi Patriarhul Ierusalimului Dosofteiu, care luase parte la examinarea canonică din Ianuarie 1698, a episcopului ortodox Atanasie în Bucureşti, încă-i scrie fiului său rătăcit (Noemvrie 1901) în felul următor [3]: «Chir Atanasie, adu-ţi

[1] *Ibid.* pp. 353—4.
[2] Nilles, *o. c.* pp. 354—5.
[3] Hurmuzaki, XIV pp. 342—44 no. CCCXCVIII.

aminte că ai venit în Țara Românească și ai cerut să te fac Mitropolit în părțile acelea, adu-ți aminte cum te-am înțeles că ești om rău și că inima ta nu era dreaptă cu Dumnezeu și a trecut atâta vreme și încunjurai drumurile și apoi cu făgăduielile tale și cu înfricoșatele-ți jurăminte ne-ai mișcat și pe noi și pe ceialalți ce te-au ales arhiereu și la urma urmelor ai fost hirotonisit cu cinste, și ai fost socotit de toți mai presus decât ți-se cădea, ai mărturisit înaintea îngerilor, a arhanghelilor și a lui Dumnezeu, că vei avea credință în Sfinții Părinți și a lui Dumnezeu biserică; ai cerut voie dela Mitropolitul Ungro-Vlahiei să mănânci carne; nouă ne-ai scris și ne-ai cerut voie ca la o singură liturgie să hirotonisești mai mulți preoți și mai mulți diaconi. Apoi a venit aici un tânăr și ne-a spus că te-a văzut la Viena și ai liturgisit cu cardinalul și alți popi francești și de douăori în acea liturgie francească te-ai lăpădat de sfânta Biserică a toată lumea... *ai mărturisit Biserica Romei, ceeace înseamnă: schismatică și eretică.* In sfârșit, am auzit că te-ai întors în Ardeal, și erai pe cărată cu șase cai și înaintea ta au aprins făclii, că ai strâns preoți și le-ai făgăduit iertare de dăjdii și alte lucruri lumești, numai să fie uniți, ceeace e tot una ca și a fi despărțiți de Dumnezeu, uniți cu Antichristul Papa, și astfel te-ai făcut din păstor lup, pentrucă oile ți le iei din stâna lui Hristos și le răpești în gura diavolului... Ci eu îți spun: *fiule Atanasie, pe care iarăși te plâng până ce Hristos va lua chip în tine, vină-ți în simțire, nu te teme de jurămintele ce le-ai făcut la Viena, ci teme te de acelea ce le-ai făcut când te-ai hirotonisit arhiereu...; nu ești copil mic, gândește-te că ale Latinilor sunt înoiri, sunt lucruri schismatice, sunt minciuni, sunt înșelăciune, sunt străine de Sf. Evangelie și de sfinții Părinți.* Cată la scrisoarea de obște ce-am scris-o către acele părți, și află din ea că papistașii sunt străini de Biserica lui Hristos... Noi îți spunem ție: Chir Atanasie, dacă vei întoarce la Biserica ortodoxă pe aceia ce au fost înșelați numai din pricina ta, foarte bine; iar, de nu, mântuie sufletul tău; și de vor voi ei să rămâie la papistași vor vedea ei; tu sârguiește-te să vii la starea cea dintâiu, ca să fi episcop ortodox și adevărat episcop, și să înveți pe ce sunt în ortodoxie a rămânea în ea nestrămutați».

Patriarhul Dosofteiu, deci cunoștea foarte precis cele petrecute în Ardeal și pe Atanasie, căruia îi da bune sfaturi, dar

nu avea cui, căci omul era pierdut, conştiinţa lui vinovată l-a chinuit până la sfârşit, murind în sărăcie şi în dispreţul general.

Intr'o altă scrisoare, cu aceiaş dată, Dosofteiu se îndreaptă către cel mai fanatic promotor mirean al unirii cu aceste cuvinte:[1] «Preacinstite jupâne Ştefan Rácz, Dumnezeu sfântul să te lumineze spre bine... Am învăţat că şi dumneata ai ajuns tovarăş cu popii frânci la lucrul înşelării ortodoxilor, adecă te-ai făcut vânzător şi duşman al adevărului şi al ortodoxiei... Deci având dragoste pentru pocăinţa ta, îţi scriem cea de faţă, ca să pleci dela papistaşi, adecă dela legea cea înoită şi să vii iarăş la sfânta Biserică de care ai fost născut şi crescut». Dacă te vei întoarce «ne rugăm ca Hristos să-ţi ierte marea greşală»... Iar, dacă vei rămânea statornic în hotărârea ta şi vrei să fi papistaş ca pe un duşman al lui Dumnezeu, te afurisim şi te declarăm blăstămat şi neiertat în veacul de acum şi cel viitor, şi pe tine şi casa ta şi averea ta şi sufletul tău şi viaţa ta».

Convingându-ne acum cu toţii, că întoarcerea la ortodoxia veche a lui Atanasie se aşteaptă înzadar, vedem că doi Patriaihi în sobor rostesc anatemă asupra celui trecut la legea Romei, cu preoţi şi mireni, exclusiv din interese materiale. Cel dintâiu Calinic, Patriarhul Constantinopolului, într'un sobor ţinut în 5 August 1701 cu nouă Mitropoliţi şi episcopi, compun, cu iscălitura lor o carte de blăstăm, adresată tuturor credincioşilor ortodoxi din Ardeal, în care între altele se zice[2]... Scriindu-ne preasfinţitul Mitropolit al Ungrovlahiei, că au cunoscut din scrisorile acel Atanasie, cumcă mulţi alţii din pravoslavnici au dat în ştire sfinţiei sale, de ale vicleşugului acestui Atanasie deprinderi şi cumcă tulbură pe creştini şi se sileşte ai întoarce spre dogme streine, judecat-am şi am aflat, nici într'un chip a fi, fără numai al goni din turma lui Hristos, pe mâncătorul de sânge, acel lup cu praştia Duhului sfânt»... De aceea scrie din sobor «ca acel rău gânditor şi amăgitor Atanasie, sau mai vârtos a zice Satanasie, catherisit să fie desgolit de toată arhiereasca slujbă şi orânduială, şi scăpat şi scos din arhierescul cin şi lipsit de dumnezeescul dar». Blastămă pe preoţi cari vor sluji cu el şi mireni cari vor asculta de porunca lui. — Mitropolitul Teodosie trimite cartea aceasta credincioşilor săi din Ardeal cu ob-

---

[1] Hurmuzachi, XIV, pp. 340—42 no. CCCXCVII.
[2] Stinghe, *Istoria bisericei din Scheiul Braşovului*, pp. 37—40.

servarea: La care preot va veni această carte să o cetească la biserică să auză tot soborul, iară cine nu o va ceti, ce va sta împotriva, să fie afurisit».

Patriarhul Ierusalimului Dosofteiu, care-l rugase părinteşte, cum am arătat mai sus, să se întoarcă iarăş la biserica adevărată a lui Hristos, acum împreună cu Mitropolitul Teodosie, într'o scrisoare adresată tuturor ortodoxilor din Ardeal[1], afurisesc «pe mincinosul Mitropolit şi vânzător de credinţă şi noul Iuda Atanasie sfinţenie să nu cereţi dela el, căci toată a lui Hristos biserică îl are afurisit şi anathematisit, împreună şi cu preoţii aceia, cari i se vor pleca lui, căci sunt anathematisiţi şi lăpădaţi de toată sfânta a lui Hristos biserică». Iar *de îi va săruta vre un ortodox mâna «mincinosului Atanasie», acela să cunoască ca şi cum ar săruta mâna unui birău, sau a unui cadiu sau a unui calvin»*. Pe cei trecuţi la unire să nu-i blastăme şi să nu i suduie, «ci să suspinaţi şi să plângeţi pentru pierzarea sufletelor lor», să căutaţi să-i întoarceţi pe cei rătăciţi ţineţi neclătiţi la pravoslavnica credinţă.

In urma celor întâmplate cu unirea, o adâncă nemulţumire cuprinsă sufletul bun al mulţimii poporului român din Ardeal. Ţeranii noştri mai bine trec cu toţii în Ţara Românească decât să fie catolici. La persecuţiile religioase, cari duceau pe Românii noştri la desperare, să adaugem multele şi grele apăsări iobăgeşti. Atmosfera vieţii era atât de încărcată şi prielnică unei revoluţii, încât numai omul conducător lipsea, ca ea să isbucnească. Şi el se ivi în persoana lui Francisc Rakoczy, care ridică prin «curuţii» lui steagul libertăţii maghiare în contra stăpânirii distrugătoare austriace. Românii din toate părţile se grăbesc sub steagul lui Rakoczy, luptând alături de el cu credinţă şi vitejie[2], în speranţa că vor avea o situaţie mai bună supt raport religios şi iobăgesc, încetând multe apăsări şi nedreptăţi, cari se deslănţuiseră ca trăznetul asupra capetelor lor nevinovate. Dacă elementul românesc ardelean a sprijinit mişcarea revoluţionară a lui Rakoczy aceasta se datoreşte fără îndoială şi Domnilor şi boierilor din Principatele române, cari stăteau în strânsă legătură cu capii revoluţiei. Corespondenţa, de atâtea

---

[1] Stinghe, *Documente, etc.*, I pp. 34—37 no. XIV (din 3 Iulie 1702 dată în Bucureşti).

[2] Márki, *II Rákoczy Ferencz*, I Budapesta, 1907 p. 484 şi urm. şi acelaş în *A hunyadvármegyei tört. és régiségi évkönyv*, Deva, 1907.

ori secretă între Domnii Moldovei Antioh Cantemir, Mihai Racoviță, Constantin Brâncoveanu al Țării Româneşti, boerii Nicola Costin moldovean, Constantin Cantacuzino muntean şi între Rakoczi, Alexandru Károlyi, Bercsényi, Col. Mikes etc., ne arată cât de mult au sprijinit ai noştri acțiunea acestor din urmă, cari atunci când au fost înfrânți, nicăiri n'au găsit, în pribegia lor, un adăpost mai prietenos şi sigur ca în Țările române, unde au fost siliți să stea ani dearândul[1]. Din revoluția aceasta noi am avut un folos şi anume: Impăratul şi conducători catolici ai Ardealului şi-au dat seama, că ortodoxia e una cu naționalitatea românească şi că legăturile sufleteşti între Românii din Ardeal şi Principatele române sunt atât de puternice, încât nici un ordin nu le poate opri şi nici o uneltire de împărțire confesională nu le poate distruge, şi astfel, cel puțin pe un timp oarecare, propaganda catolică cu mijloace teroriste, a fost suspendată, lucrând însă, şi mai departe cu ademeniri şi promisiuni deşarte.

Un alt rezultat a fost alungarea episcopului unit Atanasie din Belgrad, prin ocuparea oraşului de «curuții lui Rakoczy în 1707, şi punerea în scaunul vechiu de Mitropolit ortodox a lui Ioan sau Iov Țirca, care umblase prin Țara Româneasca şi Moldova de unde scrisese în 20 Iulie 1706, lui Rákoczy, dorindu-i să biruiască pe toți duşmanii, «cum a biruit David Craiu pe pizmaşii săi»[2]. Un înțeles în senzul restabilirii Mitropoliei ortodoxe, contra uniților şi catolicilor, se pare că a avut Rákoczy cu Constantin Cantacuzino şi chiar cu Brâncoveanu, şi de sigur că acest plan s'ar fi înfăptuit, dacă oştirea curuților n'ar fi fost bătută şi vlădica Țirca silit să se refugieze în Maramurăş. Episcopul Iov reuşise, cât a stat în Belgrad, să câştige pe partea lui pe oamenii cei mai intimi ai lui Atanasie, fugit la Sibiu, pe notareşul soborului Vasile şi pe fratele său protopopul Petru din Daia şi pe cunoscutul curator al Mitropoliei Ştefan Racz. Aceştia împreună cu alți preoți şi protopopi izbutesc ***să înduplece pe Atanasie, într'un sinod din Iunie 1711, să părăsească unirea, trecând iarăş la ortodoxie, şi în acest senz iscăleşte chiar şi un act, care rămâne să fie descoperit, dacă nu***

---

[1] Iorga, *Francisc Rakoczy al II-lea şi Românii* în *An. Ac. Rom.* secț. ist. XXXIII 1910 pp. 4—29.

[2] Iorga, *Studii şi documente*, IV. p. 72.

cumva iezuiţii l-au distrus, silindu-l la 18 Noemvrie acel an, să revie asupra celor din Iunie nesocotindu-le [1].

Imprejurările politice foarte grele pentru Constantin Vodă Brâncoveanu, — ameninţat de o parte de Impăratul austriac, de altă parte de Turci, spionat şi de unul şi de altul, — l-au impedecat să facă pe faţă o puternică mişcare contra catolicilor, cari siluiau pe Românii din Ardeal să treacă la unirea cu Roma. Dacă pe calea aceasta Domnul român nu putea interveni fără a periclita existenţa ţării sale în acele momente, erau altele cu mult mai eficace pentru a ţinea vie solidaritatea naţională şi ortodoxă între fiii aceluiaş neam oropsit de sub stăpânirea ungurească şi Constantin Vodă le ajută pe toate aceste spre binele neamului nostru, şi în contra duşmanilor nostri unguri şi catolici.

Mijloacele de apropiere şi fortificare sufletească pentru ardelenii noştri erau: contactul aproape zilnic cu fraţii liberi din Ţările române prin comerţ şi legături de înrudire între ardeleni aşezaţi în diferite sate şi mănăstiri, din principate, ca muncitori sau călugări, apoi prin revărsarea bogată a cărţilor bisericeşti din tipografiile muntene în cele mai îndepărtate sate şi biserici ale Ardealului. Din cărţi dăruite de Domn sau boier, cumpărate de ţărani sau preoţi ardeleni se cântau slujbele bisericeşti, preamărind pe Dumnezeu şi mângăind bietul suflet românesc atât de asuprit. Aproape în toate satele ardelene au pătruns cele vre-o treizeci cărţi bisericeşti, tipărite în domnia lui Brâncoveanu în româneşte, prin cari apoi s'a naţionalizat cu totul slujba divină, eliminându-se din biserică pentru totdeauna limba slavonă [2]. Sub acest raport unirea cu Roma n'a adus absolut nici un rod naţional în biserică, dar nici sub raportul culturii în cei cincizeci de ani dela început n'a contribuit cu nimic, decât cu ura şi vrajba între fraţi.

Atât de mult era cunoscut numele lui Constantin Brâncoveanu în Ardeal, pentru binefacerile lui bogate şi numeroase avea moşii şi în judeţele Târnava mare, Hunedoara şi Zarand, încât preoţii noştri, când făceau vre-o însemnare pe vre-o carte bisericească sau pe copia acestora, nu uitau să noteze, că s'a scris: «în zilele prealuminatul Domn Constantin Brâncoveanu

[1] Nilles, *o. c.* pag. 386—7.

[2] Vezi amănunte bogate în Iorga, *Inscripţii ardelene şi maramureşene II (= Studii şi doc.* XIII), Bucureşti, 1906.

Domn al Ţării Româneşti,»[1] sau dată de pomană de bun stăpânul nostru Io Constantin Vodă Brancoveanu» ca aceea evanghelie (1697) din Sâmbăta de sus[2] şi Mineiul (1698) dela Mitropolia dela Ardeal[3].

Boierii încă dăruesc cărţi bisericeşti şi anume: Constantin Cantacuzino Stolnicul bisericilor din satele sale Făgăreşene dă la Berivoiul-mic un Triod (1697)[4] şi la Telechi-Recea un Penticostar (1701)[5]; Mihai Cantacuzino bisericii din Ghiriş o Evanghelie[6], iar Gheorge Cantacuzino şi neamul său cetitor prin daruri la biserica din Deva[7] şi Stefan Cantacuzino, Domnul Ţării Româneşti dă pentru pomenirea sa, în 1716, două potire mănăstirii din Dragomireşti şi din Săcel din Maramurăş[8].

Ţărani cu frica lui Dumnezeu şi cu iubire faţă de biserică, cu desagii în spate şi cu câţiva floreni în şerpar, agonisiţi cu multă trudă şi lacrimi, se strecurau pe potecile tainice ale munţilor la Râmnic, Bucureşti sau într'alt loc, de unde cumpărau o carte sfântă, cu care se întorcea acasă, dăruindu-o bisericii din sat pentru pomenirea lui şi a lor săi. Mare era bucuria în toată comuna, când creştinii vedeau cartea cu învăţătura cea adevărată a lui Hristos, şi pe cel ce a adus-o sănătos şi nepedepsit, căci era vai şi amar de capul omului, dacă-l prindeau. Şi ce mulţi erau sătenii noştri, cari îşi puneau în pericol viaţa şi averea, numai să poată aduce din Ţara Românească o carte bisericească, pe care făceau însemnarea obişnuită, cam ca aceasta de pe o Evanghelie din 1697: Să se ştie că această sfântă evanghelie o am cumpărat din Bucureşti dela diaconul Manea, eu Simion din Banabic (lângă Cluj), fiul lui Neagu Ion, şi am dat bani drepţi ai mei (9 taleri), ca să fie pentru treaba mea, şi am scris când au fost Maria Sa Domn în Ţara Românească Io Constandin Basarab Voevod, fiind episcop al Râmnicului de sus Damaschin, şi au fost cursul anilor dela zidirea lumii lat 7219 (1711) Mai 3[9]. Buna pildă a lui badea Simion din Banabic,

---

[1] Iorga, *Activitatea culturală a lui Constantin Vodă Brâncoveanu* în *Analele Academiei Române* secţ. ist. XXXVII (1914) pag. 177 (o Psaltire din 1711 scrisă în Sâmbăta de sus de popa Bucur. — [2] Iorga, *Inscripţii ardelene* II, p. 184 nr. 631 şi 630. — [3] *Ibid*, p. 96 m. 266. — [4] *Ibid*, pag. 54 nr. 97. — [5] *Ibid*, pag. 157 nr. 541. — [6] *Ibid* a mea, *Istoria Bisericii*, p. 298. — [7] Iorga, *o. c.* p. 87 nr. 226. — [8] *Ibid*, p. 91 nr. 252, Bârlea, *Insemnări din bisericile Maramurăşului*, Bucureşti, 1909 p. 165 nr. 598.

[9] Iorga, *Inscripţii ardelene*, II pag. 105 nr. 314.

au urmat-o atâţia şi atâţia dintre ţăranii români ai Ardealului pentru lauda lui Dumnnzeu şi pentru mângăerea sufletului lor chinuit.

Mulţi treceau în Ţara Românească pentru a se călugări sau preoţi, şi intorcându-se acasă aduceau odoare, odăjdii şi cărţi bisericeşti, fără să întrerupă legăturile cu cei ce i-au sfinţit şi le-au dat darurile aşa de necesare şi binefăcătoare pentru ei. Avem un document foarte caracteristic, care dovedeşte ce înrudiri erau între preoţii din Ardeal şi cei din Ţerile române şi cât de mult se preţuia atunci o carte bisericească în folosul de obşte. «Eu ermonah Ioasaf sânt din Ardeal, din sat din Milea şi şazu la mănăstire la Daia» face această însemnare, la Ianuarie 1711, pe un Antologhion, tipărit la Râmnic în 1705[1]: Că această sfântă (carte) ceal chiamă Mineiu marea, cu oftoih şi cu obştă, cu Evanghelii, cu Apostoli, şi cu toatea podoabele bisericei celea sufleteşti inpodobit, să ştie că l-am cumpărat eu ermonah Ioasaf pre bani gata, şi după moartea mea să rămâie feciorului meu lui Apostol, iar nefiind el, *să rămâie fraţilor mei cari se află în Ţara Moldovei, Popa Petre, la târgu Bacău, alt frate mai mic în Ţara Muntenească, lângă Bucureşti, popa Ursache».* Urmează apoi blăstămul în aceşti termeni infiorători: «Iar cine s'ar ispiti a o furea, au să o ia cu sila, au altă hiclenii, să fiia blăstămat de cei 3 sute 18 părinţi dela Nicheia şi de smerenia mea, care am luat darul preauţii dela arhierei, să fie şi de mine afurisit, treclet, proclet, anathemă: ciara să se topească, herul să ruginească, petrile să se sfărme, iar trupul aceluia să stea în veci şi sufletul lui să fie cu a Iudei într'un în braţele lui Satanail, şi părinţii lui şi feciorii lui şi nepoţii lui».

Să vedem care erau legăturile bisericii româneşti ardelene cu Moldova până pela mijlocul veacului al XVIII-lea.

2. Relaţiile bisericii ardelene cu Moldova până la 1750.

Informaţiile noastre în acest timp şi cu Moldova sunt mai sărăcăciose ca cu Ţara Românească, şi ele privesc îndeosebi partea nordică şi apuseană a Ardealului şi a părţilor adnexe. Legăturile până la 1700 le-am arătat în cartea mea. Istoria bisericii din Ardeal şi ele se continuă şi în veacul de care ne ocupăm acum. Treceau ai noştri să înveţe carte la mănăstirile

[1] Iorga, *o. c.* pp. 168—9 no. 580 (din biserica din Săsciori).

din Moldova, unii se întorceau acasă pentru a povăţui pe ai lor din sat ca preoţi, sau din judeţe ca Vlădică, alţii rămâneau acolo ajungând egumeni de mănăstiri şi episcopi, ba chiar Mitropoliţi.

Popa Gheorghiţă din Borşa maramureşană scrie (c. 1700) către Dosofteiu egumenul mănăstirii Dragormina, pentru un fecioraş Moise, fugit în Moldova: «De ce mă rog să-l primeşti lângă tine şi să-l înveţi carte bine, că-i bon de fire. Şi fiindcă şi părintele Gheorghiţă avea un copil aici la şcoală, şi preoteasa, ştiindu-l dus departe, adeseori vărsa lacrimi după el, mai adaogă cuvintele acestea duioase: «Să scri şi de a coconului meu sănătate, că mult plânge maica sa după dânsul»[1].

In Moldova s'au sfinţit de episcopi pentru Maramureş şi părţile nordice ale Ardealului: Iosif Stoica, la 1690, de Mitropolitul Sava de Putna, Ioan Ţirca pela 1706, apoi Dosofteiu Teodorovici în toamna 1718 de Mitropolitul Ghedeon de Agapia[2]. Preoţi cari se sfinţesc în Moldova între 1700—1733 sunt: Dumitru Herţa din Mocod de Mitropolitul Sava, Flore Zinvel şi Ioan Cute amândoi din Zagra de episcopul Gheorghe de Roman, Vasile Galan şi Constantin Rus din Sângeorz de episcopul Calistrat de Rădăuţi[3], iar Filip Opriş din Căienii Maramureşului la 1733 de Mitropolitul Antontonie din Iaşi, şi Ignatie Opriş, din acelaş sat, după 1740, tot în Moldova[4].

Episcopul Pahomie, moşul Mitropolitului Iacov Stamati dela sfârşitul sec. al XVIII-lea, e de naştere din statul Gledui, din ţinutul Bistriţei, se călugăreşte la 1697 la mănăstirea Neamţului, la 1700 e preot, iar la 1707 e şeful bisericesc al eparhiei Romanului: La 1716—7 cu prilejul năvălirii Tatarilor în Moldova episcopul Pahomie se refugiază în Ardeal, de aici trece bolnav la Liov, apoi la Chiev unde şi moare prin 1724[5]. La Roman Braşovenii negustori au ridicat o biserică în mohalau lor, a cărei temelii la 1751 se mai păstrau[6]. Dela acest episcop, ca şi dela urmaşul său la Roman Ghedeon (1734—43) avem două antimise în biserica ortodoxă din oraşul Sighişoara;[7] dela Gavril

[1] Iorga, *Documentele Bistriţei*, II, p. 98 nr. 313. — [2] Meteş, *Contribuţii la istoria bisericii româneşti din Maramurăş* (după Hodinka) în *Neamul Românesc literar*, V. Văleni, 1912 p. 589. — [3] *Anuarul institutului de istorie naţională*, II, Cluj, 1924 pp. 265—9. — [4] Bârlea, *o. c.* pp. 67—7. — [5] Melhisedeç, *Cronica Romanului*, I pp. 321—7, 351. — [6] *Ibid*, II p. 42. — [7] Iorga, *Inscripţii ardelene*, I, p. 299 nr. VIII.

Callimachi Mitropolitul Moldovei se păstrează un antimism în Lazuri (jud. Bihor) din 1761[1]. In toiul luptelor contra Unirii religioase cu Roma întâlnim la Braşov, în 10—12 Martie 1702 un episcop român din Moldova[2].

Românii din Braşov şi Ţara Bârsei, pentru a scăpa de persecuţiile religioase ale episcopului unit Inocenţie Klein, se adresează pentru ajutor şi apărare la Domnul Moldovei Grigorie Ghica, cum se vede din o scrisoare a acestuia către Românii din Braşov din 24 Februar 1733. Cartea ce ne-aţi trimis prin omul vostru, am luat şi de întâmplata pricină ce v'a venit de obşte între toţi acelor ce vă ţineţi de biserica răsăritului, care scrieţi că v'a dat atâta tulburare, toate am înţeles şi pentrucă aţi curs cu năsuinţă şi aici la ajutorul nostru bine aţi făcut, ca nişte drepţi pravoslavnici aşa se cade, să vă siliţi a vă ţinea pravoslavie în temeiul stării strămoşilor voştri neştirbat. Noi n'am trecut rugămintea voastră, ci cu cât ne-a dat mâna v'am dat mângăere şi ajutor». Le dă o carte pentru generalul din Sibiu Vales «poftindu-l să facă dragoste megiesii pentru voia noastră să vă sprijinească... că dumnealui fiind om înţelept şi prietinul nostru va face pofta noastră şi va sprijini şi va da linişte turburării voastre». Să ţină la ortodoxie, şi când vor mai avea «altă supărare» să-i ceară ajutorul pe care-l va da[3]. Gen. Vales răspunde în 27 Aprilie lui Ghica Vodă că a primit scrisoarea lui despre starea şi ajutorinţa Braşovenilor şi altor din Ardeal ai bisericii răsăritului creştin, cari au bogate supărări şi oprelişti impotriva legii lor. «Eu pentru aceste lucruri nici un fel de ştire nu am, iar de acum înainte nu voi lipsi a nu cerceta cu amănuntul, atât pentru Braşoveni, pentru slobozenia credinţei lor şi obiceiurile lor, mai vârtos pentru dragostea înălţărei tale, de vreme ce vei fi adeverit înălţimea ta, că scriindu-mi nu va fi lucrul care să treacă prin mâna mea şi să nu-l fac pentru înălţimea ta»[4]. Cronica bisericii din Schei ne spune că Gen. Vales, a dat poruncă vlădicăi Klein să-şi păzească uniţii, iar nouă să ne dea pace[5]. Tot la intervenţia lui Ghica Vodă al Moldovei gen. Vales dă voie bisericii din Schei să facă un «paraclis» din milostenia bănească a fetei lui Constantin Vodă

[1] Mangra, *Cercetări literare istorice*, Bucureşti, 1896 p. 2. — [2] Iorga *Socotelile Braşovului* în *Anuarul Academiei Române*, secţ. ist. XXI (1899) p. 251. — [3] Stinghe *Documente*. I pp. 155—6 nr. 65. — [4] *Ibid*, p. 163 nr. 7, şi pag. 262 nr. 70. — [5] Stinghe, *Istoria bisericei* pag. 119.

Brancoveanu Anicuţa, moartă în Braşov dar îngropată la mănăstirea Hurez de soţul ei vel-logofătul Nicolae Ruset[1]. La 11 August 1731 Ghica Vodă întăreşte vechea danie a Domnilor Moldovei, pe care de mult n'o mai primiseră, pentru biserica din Scheiul Braşovului de a primi în fiecare 8000 aspri şi 300 aspri pentru cel care vine după ei[2]. Aceasta danie o întăreşte, în 2 Septemvrie 1733 şi de Constantin Vodă Mavrocordat, adăugând şi dreptul de-a ţinea la păşunat în Moldova 400 oi ale celor 4 preoţi din Schei, scutite însă de dijma ori cui[3].

Popa Filip Opriş, de care vorbiam mai sus, avea mare dor de carte românească şi nu cruţa nici o osteneală pentru a şi-o câştiga, căci iată ce înseamnă el pe Antologhinul românesc dela Râmnic din 1737: «Iată eu popa Filip din Maramurăş, din Călimăneşti de şepte ori am îmblat în Ardeal pentru acest sf. Trifolon, iară preţul cărţei dedese 40 florinţi. Dumnezeu să nu-i piarză osteneala, mai într'un an am îmblat după el; acest sfint Mineiu l-am cumpărat eu, popa Filip, pentru ertarea păcatelor mele», al soţiei copiilor, şi părinţilor şi a mătuşei sale monaha Marta[4]. In mănăstirea Bârsana din Maramurăş era un fel de depozit de cărţi bisericeşti, veritabile ortodoxe din Ţara Românească, şi credincioşii le cumpărau cu drag, ca de ex. Liturghia dela Bucureşti din 1746 şi Penticostarul dela Râmnic din 1743, şi e de mirat că îndată după tipărire ele se află aici în acest îndepărtat ţinut românesc[5]. Intâlnim în aceste părţi pe un oare care dascăl Nicolae din Ţara Muntenească, care copiază, pela 1750 o Evanghelie, «după izvodul dela Sălişte, din biserica nistorească» pentru popa Samoilă şi Turcuş Garbo, cari îi dau 12 florinţi[6].

Toată partea nordică a Ardealului cu judeţele mărginaşe din apus sunt străbătute de dascăli sau dieci moldoveni, cari copiază şi leagă cărţi bisericeşti, aducând un folos deosebit, prin munca lor modestă, bisericii şi neamului nostru. Amintesc vre-o câţiva.

1. Vasile dascălul Moldovean, a scris un Ceasloveţ[7] «când am şezut la mănăstirea la Hunedoara pe sama popii lui Simion,

[1] *Ibid*, p. 121—2. — [2] *Ibid*, pp. 97—100, 179—83. — [3] *Ibid*, pp. 184—7 şi studiul meu, *Păstori ardeleni în Principatele române* în *Anuarul institutului de istoria naţională* III, Cluj, 1925. — [4] Bărlea, *o. c.* pp. 69—70. — [5] *Ibid*, pp. 181 no 651, 183 nr. 661. — [6] *Ibid*, pp. 94—5. — [7] *Biblioteca Academiei Române*, secţia manuscrise, no 1838.

când am şezut în Moda la 1695 April 11. Caligraf iscusit scrie foarte frumos la 1700, un Apostol numitul «dascăl obişnoelnic», care se află în biserica din Năneştii Maramureşului[1]; iar în 25 Octomvrie 1718 isprăveşte în satul Gârbău (jud. Solnoc Dobâca), — ni se spune aici că Vasile e şi zugrav — cartea Rânduiala sf. Liturghii a sf. Ioan Gură de aur, Vasile cel Mare şi Grigorie[2].

2. Agathon Moldoveanul din Iaşi, scrie la 1701 Ianuarie un molitvelnic în oraşul Şiria, unde e preot Ianăş din valea Bradului[3], în 21 Iulie 1717 e în satul Şiumugin (jud. Bihor) unde isprăveşte un Stratnic[4].

3. Activitatea cea mai bogată, ca copist, o desvoltă diacul Vasile Sturza din Moldova. Un octoih în 15 Maiu 1695[5], altul la 1706 în satul Luctelec[6]; un Liturghier în 1—13 Septemvrie 1699[7]; în satul Răbagani scrie, în 1699, Rânduiala ispovedaniei, iar în Iunie 1700 o nouă Liturghie[8]; în satul Stracăş ne dă, în Aug.—Oct. 1701, un Ciaslov[9]; în Nădab, la 1706, scrie Svetilnele şi cele 11 Evanghelii ale Invierii[10]; în Martie 1708 e în satele Sânt-Andreaş şi Mănăştur copiază Pravila şi Slujba Rusaliilor[11]; iar în Iulie 1730 ne lasă în Răbagani un Liturghier[12], trecând de aici iarăşi la Stracăş, unde moare sau se întoarce în Moldova[13].

Amintirea acestor dascăli s'a păstrat până pela 1865, când bătrâni de 70—80 ani din satul Sălişte (jud. Arad) spuneau despre aceşti răspânditori de carte bisericească şi învăţătura românească, că «a fost în satul nostru un popă din Moldova, ierte-l Dumnezeu, acesta ne aduna la casa sa şi în biserică, unde ne învăţa a ceti şi scrie româneşte»[14]. Deci şcoala se ţinea pe la 1790—1800.

Un Antologhion slavon din biserica de peatră a satului Borşa e scris de «Pepelea Timotei, diiacu ot Moldova, de la Hotin, în sat Borlanoveţi, ficior a lui popa Vasile», care ajunge apoi şi protopop în Vişăul de jos din acelaş ţinut maramureşan[15].

Mai multe sate din Maramureş sunt cutreerate de un diac şi legător de cărţi din Moldova: Ioniţă Voiţa din Suceava. A

---

[1] Bârlea, *o. c.* p. 139. [2] *Bibl. Ac. Rom.* mss. no. 3199. [3] *Ibid.* no. 4215. [4] Firu, *Urme vechi de cultură românească în Bihor*, Oradea mare, 1922 p. 24. [5] *Bibl. Ac. Rom.* mss. no. 1839. [6] *Ibid.* no. 4214. [7] Mangra, *Cercetări literare-istorice*, Bucureşti, 1896 p. 21. [8] Firu, *o. c.* p. 20. [9] Mangra *o. c.* p. 21. [10] Firu, *o. c.* p. 20. [11] Mangra, *o. c.* pp. 22—23. [12] Firu, *o. c.* p. 21. [13] *Ibid.* p. 21. [14] Mangra, *o. c.* p. 24. [15] Bârlea *o. c.* p. 36 no. 144.

însemnat şi a legat diferite cărţi bisericeşti aşa: La 14 August 1766 scrie pe o Evanghelie dela Iaşi, că au cumpărat-o nişte săteni din Crăceşti unde se află acum[1], în Octomvrie 1766 leagă un Antologhion din Rădăuţi, acum în biserica Deşeşti[2], în Noemvrie acest an drege un Ciaslov din Călineşti pentru 7 vonaşi, 7 potori şi o găină, fiind în casa preotului Teodor Petricu[3]; în Maiu 1767 leagă o Evanghelie în satul Sârbi[4]; tot pentru biserica din Călineşti leagă Noul Testament din Bălgrad, în 1767[5] în August 1768 leagă a doua oară cu 11 mariaşi pentru biserica din Horiceşti Triodul dela Râmnic[6], în anul viitor Ianuarie e în Vişăul de jos, unde leagă un Molitvelnic de Iaşi[7] şi în Rona de jos leagă un alt Noul Testament din Bălgrad[8].

Treceau în schimb şi din Ardeal în Moldova diecii, cari scriau aici cărţi bisericeşti şi învăţau o caligrafie mai frumoasă în mănăstiri. Dascălul Ion din Ardeal scrie în şcoala domnească din Iaşi un Octoih[9]; numele unui diac Toader din Maramureş, la 1726, e gravat pe păreţii Mănăstirii Humorului[10].

Am spus mai 'nainte cu câte greutăţi avea să se lupte un preot sau alt sătean, care îndrăznea să ducă în Ardeal vre o carte bisericească tipărită sau manuscris din Ţerile române. Căpăta bietul om bătaie sau cartea i se confişca, sau se împărtăşia de amândouă nenorocirile deodată, pierzând adeseori o avere întreagă prin faptul aducerii unei cărţi bisericeşti peste graniţă. Iată un caz foarte caracteristic în această privinţă, dar obişnuit. Popa Teodor din Visăul de jos[11] aduce din Moldova, pe furiş, împreună cu un car de peşte, un manuscript românesc. Iosif Stefanovici şi Ioan Drozd din Sighetul Marmaţiei, la 16 April 1777 înştiinţează Camera regală, că a confişcat acest manuscris. Camera îi invită să trimită cartea spre cenzurare. Episcopul de Muncaciu, Andreiu Bacinschi, fiind chiar atunci în Sighet, le cere manuscrisul, pe care văzându-l ce frumos e şi că scrierea se asamănă cu tiparul, apoi cetind şi minunata povestire a vieţii sfinţilor, — l-a ţinut pentru dânsul, ca un exemplar rar şi de mare valoare, neavând de acestea decât în limba latină şi rusească. Episcopul plăteşte pentru el 6 galbeni, preţul

---

[1] *Ibid.* p. 81 no. 281. — [2] *Ibid.* p. 86 no. 30. — [3] *Ibid.* p. 70 no. 237. — [4] Ibid. p. 182 no. 656. — [5] *Ibid.* p. 72 no. 250. — [6] *Ibid.* p. 115 no. 409. [7] *Ibid.* p. 206 no. 768. — [8] *Ibid.* p. 156 no. 573 — [9] *Bibl. Ac. Rom.* mss. no. 3253. — [10] Iorga, *Inscripţii din bisericile României*, II, Bucureşti, 1908 p. 13. — [11] Vezi articolul meu citat din *Neamul Românesc literar* 1912 pp. 589—90.

cumpărării din Moldova. Camera se învoieşte, la 6 Iunie 1777, ca manuscrisul să rămână lui Bacinschi.

In satul Moiseni din Maramureş se zideşte pela 1672[1], o mănăstire. Intemeietorii ei cucernici o închină ca mitoc vestitei mănăstiri Putna din Moldova. Călugării moldoveni adeseori se adăpostesc aici, aducând cărţi şi alte daruri. Intâlnim aici în April 1737 pe ieromonahul Gheorghe dela mănăstirea Neamţului[2], apoi pe monahul Tanase, pe care apucându-l aici iarna grea, stă o jumătate de an în zilele «prealuminatului Domn Ion Nicola Mavrocordat şi a Mitropolitului Nichifor din ţara Moldovei (1745 Martie 25)[3]. Mănăstirea Putna dă schitului Moiseni o Psaltire în 5 Oct. 1751.[4]

(Va urma.)

Ştefan Meteş,
membru coresp. al „Academiei Române".

Proiectul de programă analitică la Religie în şcolile normale.[5]

Onorată Conferinţă!

In studiul, cu care am fost încredinţat, am căutat să mă pun în curent cu principiile cari au condus pe cel ce a întocmit acest proiect, şi am constatat că:

1. Autorul proiectului nu şi-a precizat *scopul predării religiei* în şcoala normală.

2. Ca urmare firească nu i s'a dat *importanţa cuvenită;* această împrejurare a adus cu sine *timp de predare insuficient, mancitate* în materie, ori alteori *recomandare de materie* fără o importanţă deosebită, — cari împreună provoacă marea lacună:

---

[1] Bârlea *o. c.* p. 131. [2] *Ibid.* p. 132 no. 478. [3] *Ibid.* p. 134 no. 488. [4] *Ibid.* p. 133 no. 484.

[5] Din partea dlui Ministru al instrucţiunii publice s'a trimis spre discutare tuturor şcoalelor normale proiectul de programă analitică pentru şcoala normală, întocmit de o comisie, numită anume pentru aceasta.

Trimiţându-se şi şcoalei normale «A. Şaguna», prin intermediarea P. V. Consistor arhidiecezan, — conferinţa noastră profesorală l-a discutat în amănunte pe bază referatelor profesorilor specialişti şi aşa am ajuns şi subscrisul să discut proiectul în partea referitoare la Religie.

Socotind că chestiunea interesează mai de aproape şi pe alţii, a căror preocupare principală nu e predarea Religiei în şcoala normală, îmi permit să public referatul făcut numitei conferenţe profesorale. *(Autorul.)*

în cazul că se va accepta acest proiect, nici în viitor nu se face *educaţie* la Religie, ci numai gimnastică de inteligință, deci numai *instrucţie*.

3. Necunoscând programa analitică a şcoalei primare pentru Religie, nu pot şti pe ce temelie se va clădi această programă în şcoala normală. La Religie peste această cerinţă nu se poate trece.

4. Constat cu bucurie că la împărţirea materiei pe clase, câtă vreme la cele mai multe materii s'a urmat principiul cercurilor concetrice, la Religie s'a urmat cel firesc, cel istoric, aşa cum s'a desvoltat însaş viaţa religioasă a bis. ort. Se ia de bază sf. Scriptură, trecându-se la Istorie şi încheind cu Dogmatica şi Morala.

5. Trebue să mai constat că programa la religie în parte corespunde şi din punct de vedere al principiului concentraţiunii cu celelalte materii.

Dupăce am făcut aceste constatări în general înţeleg să discut proiectul în amănunte.

1. Scopul Religiei în şcoala normală e: desvoltarea *caracterului creştin ortodox* al elevului normalist deci în primul rând scop curat *educativ* şi în al doilea rând — dar pentru normalist de aceeaş importanţă — *împărtăşirea de cunoştinţe* din acest domeniu în aşa măsură, ca şi el să fie în stare să crească (educă) pe viitorii săi elevi. Prin urmare Religia în şcoala normală va trebui să aibă în vedere în primul rând viaţa, care curge, ducându-ne cu valurile ei, viaţă, pe care vrea s'o reguleze, armonizeze, şi să-i dea ideal!

«Lămuririle» nu amintesc nimic despre scopul urmărit de autor. Cuvintele confuze: «Principiul călăuzitor a fost: *pe calea simţirii, mintea elevului să fie pusă în joc* (*!*) şi el singur să scoată învăţătura adevărată», nu pot fi socotite ca o formulare a scopului predării Religiei. Stilizată clar, b. o. aşa: *prin religie vrem să ajungem în clasele inferioare la simţire creştinească curată şi nobilă la elev, iar în cele superioare această simţire să devie şi cugetare creştinească* putea să fie o îndrumare metodică de mare preţ. Asemenea nici cuvintele de încheiere ale acestor «Lămuriri» nu pot fi interpretate ca o precizare a scopului. Deci neclarificându-ne ce avem să urmărim prin Religie, nu e deloc de mirare, că Religiei nu i s'a putut da importanţa cuvenită.

2. Dacă i s'ar fi dat importanța cuvenită, n'am vedea anomalia, ca celui mai însemnat mijloc educativ, să nu i se dea în programa școalei normale decât numai 8 ore în total; opt ore pentru pregătirea viitorilor propunători de Religie! Autorul proiectului și-a închipuit poate, că Religia nu trebue învățată, ci se poate preda de oricine. — Dar i se scade valoarea și în ochii elevilor, întrucât altor materii — poate chiar de mai puțin preț pentru viața reală — i se asigură timp nu zic prea mult, ci suficient. *La tot cazul și Religiei trebue să i se rezerve 2 ore* săptămânal de fiecare clasă; altcum mă tem că o biserică conștientă de chemarea ei și de rolul educației religioase pentru societate, nu va admite, ca religia să fie predată de învățător, și în chipul acesta va lipsi pe învățător tocmai de mijlocul educativ cel mai puternic.

Trecând asupra materiei, așa cum e repartizată pe diferitele clase, am de observat următoarele:

1. S'a dat importanță mai mare Testamentului Vechiu, căruia i s'a și rezervat 2 ore la săptămână. Și e mai complect decât Testamentul Nou, căruia nu i s'a dat decât 1 oră la săptămână.

Testamentul Vechiu se ia în cl. I. Aici lipsește călăuza principiului cristocentric. Bucățile Testamentului Vechiu, cred, că au să se ia în considerare la venirea și înțelegerea lui Hristos, — aceasta din punt de vedere dogmatic, iar din punct de vedere moral se vor alege numai cele cari au acest caracter. Mânecând din acest punct de vedere găsesc, că programa analitică în paranteze să facă aluzie la locurile mesianice (la scoaterea din raiu, Potop, Iacob în Egipet, Mielul pascal, la David și ceilalți proroci); apoi să se ia *Chemarea lui Avram, Pacea dintre el și Lot* și *Rugăciunea lui Avram pentru cele două cetăți,* — la *Prorocul Ilie* să se ia puternica bucată *Via lui Nabot,* — la *Intoarcerea din robie* educativa bucată a *ridicării zidurilor Ierusalimului* sub Neemia, când aceiași oameni trebuiau să lucreze și să se răsboiască, — *dreptul Iov* nu pot înțelege de ce s'a ocolit, și milostivul *Tovie* de ce s'a eliminat; la tot cazul aceste întregiri trebue să se facă. In schimb se pot lăsa din programă fără nici o rezervă unitățile: *Isav și Iacob, Rătăcirea Evreilor prin pustie, Samson* (cu paranteză cu tot), *Amestecul cu streinii și primejdia dizolvării unității neamului* (scil.: evreesc), *Pedeapsa lui Dumnezeu, Templul din Ierusalim, Sa-*

maritenii şi Iudeii şi *Sinedriul;* asemenea parenteza dela *Eli* (slăbiciunile lui), dela *Samuil* (iubirea de neam). Lăsându-se acestea afară din program şi întregindu-se cu cele indicate de mine, programa cl. I va corespunde atât din punct de vedere pedagogic, cât şi bisericesc.

2. Referitor la Testamentul Nou, care după proiect e indicat să se ia în clasa a II-a în o singură oră, nu pot să spun, decât că împărţirea materiei nu o pot aproba deloc. In Testamentul Nou rezidă tot creştinismul. Testamentul Nou oferă materia prin care poţi influinţa mai mult asupra inimii, şi tocmai aici autorul proiectului de programă ne prezintă cea mai săracă împărţire de materie, şi cea mai seacă materie. Din Testamentul Nou nu s'au ales decât părţile, în care joacă rol (la copil!) exclusiv inteligenţa. Miezul acestei programe îl formează predica de pe munte — abstracţia cea mai pură a învăţăturilor Mântuitorului. Experienţa mea mă îndeamnă să spun, că în clasa a doua e prea de vreme această materie; eu am luat-o într'un singur an în cl. II şi rezultatul a fost, că am trecut-o în cl. III, unde încă e destul de greu de înţeles.

Este foarte pedagogic şi corespunzător şi din punct de vedere bisericesc ca în clasa doua (în două ore la săptămână) să se ia viaţa Mântuitorului încheind cu Invierea. De sine înţeles, că nu poate lipsi, cum lipseşte acum, Bunavestire şi minunile Mântuitorului, cari toate au în ele mulţime de învăţături dogmatice, morale şi liturgice, afară de însemnatele laturi sociale, cari nu trebuesc încunjurate. Iar restul să se lase pentru cl. III.

3. Pentru clasa treia (în 2 ore săptămânal) ar rămânea toate învăţăturile Mântuitorului: Predica depe munte din Mat. 5, 6, 7 făcându-se aprofundările şi aplicările de lipsă. Şi s'ar lua apoi toate parabolele (pildele) Mântuitorului. Pe baza acestui material se face morala creştină, fără a trata-o sistematic şi sec, dintr'un manual. La toate lecţiile se va folosi Testamentul Nou, împretinind astfel pe elevi cu cetirea sf. Scripturi. Dupăce s'a terminat se va trece la faptele apostolilor, luându-se tot ce este mai important din punct de vedere dogmatic, moral, liturgic şi de drept bisericesc. Şi se poate adauge din Istoria universală a bisericii *Persecuţiile romane, Apologeţii* şi *Şcolile creştine.*

4. Deci *Istoria generală a bisericii,* începând dela Constantin cel Mare va trebui să treacă asupra clasei următoare,

unde se va lua şi *Istoria bisericii naţionale* (tot în 2 ore săptămânal). Impărţirea materiei la Istoria generală e bună, va trebui doar mutată unitatea despre *Mohamedanism* înainte de *Lupta pentru icoane*, *Sinoadele* luate măcar în 3 unităţi, *Papismul şi mărirea puterii papale* lăsată afară, *Incercările de unire* ca unitate (lecţie) nu e pentru şcoala secundară, e doar materie de legătură, ca să poţi vorbi de *Sinodul dela Florenţa*, deci se va lăsa din program. La reformaţiune să fie pus şi Wiclif şi lecţia *Pricinile şi urmările reformei*, dacă vorbeşti de reformatori, nu mai poate figura aparte şi la fel *Organizarea bisericii protestante* ca lecţie. Va trebui să se adauge măcar o lecţie sumară despre popoarele încreştinate de biserica ortodoxă (Slavii toţi, şi Ungurii, iar mai vechi Galii şi Britanii) şi o singură lecţie şi despre *bisericile ortodoxe* după căderea imperiului bizantin şi a Constantinopolului sub Turci.

Istoria bisericii româneşti, cu considerare la timpul scurt de predare e bine împărţită în lecţii. *Rolul bisericii în desvoltarea neamului, limbei şi literaturei* e o lecţie de sinteză şi rezumare, care se poate face numai la finea întregii materii, nu înainte de influenţele reformaţiunii. In locul ei va trebui adausă lecţia despre *Persecuţiile catolice în Ardeal şi uneltirile catolice în Principate*. *Incercările şi lupta pentru răspândirea reformaţiunii* (şi nu a calvismului numai) *în Biserica română*; iar Metropolitul Andreiu Şaguna, această figură uriaşă a bisericii româneşti trebue luat măcar în 3 lecţii. Nu găsesc motivată lecţia despre *Legea clerului* în programa şcolii normale, deci să se scoată din programă.

5. In clasa a cincea, deşi e de vreme, va rămânea Dogmatica. E bine împărţită, luându-se de bază simbolul credinţii. Lipseşte ceeace e mai necesar în şcoala secundară şi normală: cunoaşterea lui Dumnezeu cu ajutorul minţii noastre din lucrurile lumii văzute. Argumentele raţionale pentru existenţa lui Dumnezeu, luate nu teologic ci simplu, folosindu-te de cunoştinţele elevului din geologie, geografie, fizică, biologie, istorie, chimie, cu concluzele fireşti religioase, după experienţa mea, e materia care concentrează mai bine materiile diverse ale şcoalei, şi care e gustată deosebit de elevi. Această materie aş dori să nu lipsească din programă. N'ar trebui să lipsească lecţia, care să trateze raportul dintre credinţă şi ştiinţă, şi propun, ca să fie luată în programă. Lipseşte lecţia despre *Libertatea de*

voinţă a omului. Poate însă lipsi lecţia: *Credinţa şi însuşirile ei*, aceasta să se *simtă* din toate lecţiile, nu să i se facă teoria. *Poruncile bisericeşti* fac parte din lecţiile de morală; laturea dogmatică e mai mică, şi nu poate face deci obiectul unei lecţii aparte la dogmatică.

6. In clasa a VI va trebui să se ia Morala, ca în chipul acesta elevii să fie pregătiţi pentru a putea face lecţii în cl. VII la şcoala de aplicaţie. In proiect aşa şi este împărţită materia. Regret însă că după Testamentul Nou morala creştină este mai maşter tratată. Morala după proiect este prea lipsită de laturea *socială*, care astfel devine searbădă. Aici îmi permit a prezenta una din cele câteva împărţiri pe cari le-am încercat, şi singura, care mi-a dat cel mai bun rezultat.

Morala creştină revelată şi etica (morala filozofică). Sisteme de morală (Kant). Morală şi dogmatică, morală şi viaţă. Legea naturală fizică şi morală şi cea revelată (laolaltă: legea eternă, voia lui Dumnezeu). Legi omeneşti; obligativitatea legii. Condiţii subiective la săvârşirea faptelor morale (înţelegerea, conştiinţa şi libertatea voinţii). Răspunderea morală şi colizia datorinţelor. Despre virtute; virtuţile dumnezeeşti şi cardinale, câştigate. Despre merit; sfaturile evanghelice. Despre păcat şi viţiu; urmările lor. Felurile păcatelor. Ispita şi ocazia la păcat; părtăşenia la păcate străine. Datoria de a lupta împotriva păcatelor.

Iubirea faţă de Dumnezeu şi iubirea faţă de deaproapele iubirea vrăjmaşilor. Manifestarea acestei iubiri: faptele milosteniei trupeşti şi sufleteşti. (Despre înmormântare şi arderea trupurilor). Iubirea de sine a creştinului; egoismul şi ura cu urmările lor religioase şi sociale.

Decalogul. I. Cultul intern al omului (datoria de a apăra, respecta şi inactiva cele trei virtuţi dumnezeeşti). Contrastele credinţii adevărate şi urmările lor în viaţa publică. II. Cultul extern. Rugăciune, simbol, fel de a ne ruga, serviciu public. Păcate împotriva lor (superstiţie, farmece, spiritism, sacrilegiu, simonie). Explicarea rugăciunii *Tatăl nostru.* Cultul sfinţilor şi cinstirea icoanelor; locuri de închinare. III. Combaterea înjurăturilor, blăstămului, batjocorirea religiei şi a celor sfinte. Jurământul şi votul. IV. Sfinţirea şi respectarea Duminecii şi a sărbătorilor. V. Datorinţele faţă de părinţi, învăţători, binefăcători. Datorinţele membrilor familiei întreolaltă. Datorinţele faţă de servitori şi angajaţi, şi ale acestora

faţă de stăpâni. VI. Apărarea întregităţii corporale şi morale a deaproapelui. Pilda rea, ducerea la păcat, necuviinţa, mari rele religioase sociale. VII. Datorinţa faţă de noi înşine. Datorii faţă de suflet; datorii faţă de trup. Castitatea; cinstea şi curăţenia familiară. Datoria de a ne perfecţiona, este un postulat al moralei creştine. Sinuciderea. VIII. Furtul, frauda, escrocheria. Restituirea. IX. Despre minciună, limbuţie, intrigă, mărturie mincinoasă, jurământ fals şi urmările lor pentru individ şi societate. Despre onoare şi apărarea ei; duelul. X. Râvnirea bunului altuia este păcat. Despre avere în înţeles creştin; despre muncă în înţeles creştinesc. Latifundiarismul, liberalismul, anarhismul, socialismul şi comunismul faţă cu por. X. Drepturile şi datorinţele bisericii faţă de creştini, şi ale acestora faţă de biserică. Poruncile bisericeşti. I. Mergerea la biserică şi ascultarea serviciului divin; mijloc de înălţare şi puternic mijloc de solidarizare creştină şi socială. II. Post, ajun, influinţare asupra hrănirii ţăranului în genere. III. Respect şi conlucrare cu preotul, respectarea oficiului preoţesc. Raportul creştinului faţă de parohul lor. IV. Spovedanie şi împărtăşire cu demnitate; exercitarea tainelor. V. Rugăciune pentru cei dela conducerea ţării, respect şi conlucrare cu ei. VI. Postul şi rugăciunile din necesitate publică. VII Despre lectură. VIII. Bunurile bisericeşti şi IX. Nu jigni simţul public nerespectând timpurile de evlavie prin petreceri, ospeţe, ceaiuri «dansante» etc. — Datorinţele creştinilor ortodocşi faţă de societăţile cu caracter moral; faţă de neam, şi faţă de patrie, dreptul de vot. Iar ca o încununare a întregului material de morală: fericirile în sensul lui Petrov, ca mici conferinţe cu aplicaţie şi la viaţă, de învăţător creştin ortodox.

Metodica specială a religiunii în câteva lecţii.

Mi se va răspunde poate, că chestiunile pe cari le tratez eu la morală, se iau şi la pedagogie; cu atât mai bine, va creşte autoritatea binelui, pe care îl propoveduești. Şi totuşi e mare deosebire. La pedagogie se vor lua, dacă se iau, din alt punct de vedere, din altă lature.

7. Pentru clasa a VII vor trebui fixate tot 2 ore la săptămână. Şi pe lângă chestiunile religioase la ordinea zilei, să se facă o sistemizare a cunoştinţelor liturgice, cari s'au câştigat până acuma numai incidental; să se ia câteva lecţiuni de artă bisericească, să fie introduşi în utilizarea sf. Scripturi, câtă vreme şi învăţătorii au atâta de lucru cu sectarii. Şi sigur, proiectul

are o bună dispoziţie, când cere, ca în această clasă să se lucreze lecţii de Religie pentru şcoala primară. Orele din clasa aceasta să-i fie astfel aranjate, ca eventualele lecţii de probă din Religie dela şcoala de aplicaţie să concadă ca timp cu orele de Religie pentruca profesorul împreună cu întreaga clasă să poată asista la lecţii şi să nu fie constrâns a pierde ore dela celelalte clase.

* * *

Trecând peste chestiunile de programă la Religie cred că nu e fără importanţă să amintesc că lipseşte o lature atât de însemnată pentru intensificarea vieţii Religioase: cântarea bisericească, ca lature practică, aplicativă a Religiei. E adevărat, că la muzica vocală se tratează *teoria muzicii bisericeşti*, dar nu se ia muzică bisericească. La noi în Ardeal trebue introdusă; mai ales că în şcoală elevii o învaţă aşa de bucuros, cum dovedeşte experienţa dela noi. Va trebui deci şi 1 oră de muzică bisericească de clasă.

Mă cred apoi dator să fac unele observări la laturea metodică a «Lămuririlor» date în fruntea proectului de programă analitică la Religie. Nu pot înţelege de ce fel de *tablouri religioase* poate fi vorba la cl. VI (la morală). Şi iarăşi nu găsesc, că este pedagogic ca *povestirile din viaţa trăită* să facă «parte integrantă la materia de predat», şi «în *manuale*». Această parte din «Lămuriri» trebue revăzută şi îndreptată.

* * *

Constat deci încăodată, că proiectul de programă analitică la Religie nu corăspunde decât în măsură mică, şi că numai ţinându-se seamă de observările din acest raport, ca:

1. Religiei să i se dea importanţa cuvenită între celelalte materii;

2. să i se recunoască laturea profund educativă;

a) şi în consecinţă să i se dea 2 ore la săptămână de fiecare clasă;

b) să i se facă întregirile indicate la împărţirea materiei şi

c) să se adauge 1 oră de clasă de cântare bisericească, — vom putea ajunge să avem o bună programă, corăspunzătoare şi din punct de vedere pedagogic, social şi bisericesc ortodox,

şi aşa vom avea garanţa, că viitorii învăţători vor fi buni creştini şi buni propunători de Religie.

Vă rog deci, Onorată conferinţă profesorală să binevoiţi a Vă însuşi acest raport, care cuprinde observările mele, şi a le susţinea în faţa forurilor competente.

Sibiu, 24 Februarie 1925.

Pr. **Gheorghe Maior,**
profesor de religie şi duhovnic la Şcoala Normală „A. Şaguna".

Modificarea regulamentului Facultăţii de teologie din Bucureşti.

Niciodată Biserica n'a stat în faţa unor mai grele probleme, ca'n zilele noastre.

Creştinismul satelor noastre se reduce, în mare parte, la participarea credincioşilor lor la îndătinatele acte ierurgice; cât despre oraşe ele încep a-şi pierde şi caracterul acestui creştinism aparent.

Sectele îşi înteţesc pe zi ce merge atacul, primejduindu-ne solidaritatea bisericească şi — implicit — cea naţională.

Deci, chiar dacă Biserica s'ar mărgini la propriul său teren de activitate *misionară*, tot ar avea de îndeplinit o muncă uriaşă. Dar ea nu trebue să rămână străină nici de interesele culturale şi sociale ale neamului, oricât şi-ar spori sarcina prin aceasta. Ca şi'n trecut, biserica trebue să lumineze şi să sfinţească întreaga viaţă a fiilor ei.

Privită în lumina acestor postulate, misiunea Bisericii este deadreptul incomensurabilă. Şi pentru a şi-o îndeplini are lipsă mai presus de toate, de o întreagă armată de preoţi—apostoli «nebuni» ai Crucii lui Hristos. Apostoli, a căror personalitate să fie zidită pe temelia unei solide pregătiri ştienţifice, mirezmuită cu duhul evangheliei şi însufleţită de entuziasmul misionar al celui de al doilea ziditor al legii noastre, sf. Pavel.

Preoţi *«blânzi ca porumbeii şi înţelepţi ca şerpii»*.

I-am avut în trecut, îi avem şi astăzi cel puţin în parte. Viitorul ni-i cere cu glas de trimbiţă.

Ni-i pot da seminariile şi Facultatea de teologie din Bucureşti, în actuala lor organizaţie? Nu prea ne-am încumeta s'o credem.

De atâtea ori s'a spus, că «seminariile cresc atei» iar «Facultatea teologică creşte advocaţi». Oricât de nedreaptă ar fi această iperbolică constatare, totuşi trebue să cuprindă şi o parte de adevăr. Ea subliniază dubla insuficienţă a pregătirii clerului nostru.

De bunăseamă prin reorganizarea seminariilor şi a Facultăţii de teologie s'ar putea înlătura succesiv această insuficienţă.

*
* *

Reforma învăţământului superior ne anunţă şi modificarea regulamentului Facultăţii de teologie din Bucureşti. Comisia însărcinată cu întocmirea proiectului de modificare a numitului regulament şi-a isprăvit lucrările, şi'n cursul lunei viitoare consiliul profesoral se va întruni pentru a discuta proiectul şi a-i da forma definitivă în aşa fel, ca el să poată fi pus în aplicare încă din toamna anului acestuia.

Ziarul «Neamul Românesc» a avut fericita inspiraţie de a consulta pe unul din membrii comisiei pe păr. prof. Dr. I. Popescu-Mălăeşti şi a publica interesante lămuriri cu privire la chestiunea ce ne preocupă.

Reproducem textual declaraţiile păr. Dr. I. Popescu-Mălăeşti, pentru a le discuta apoi pe rând.

«Am primit să fac parte din comisia însărcinată cu elaborarea proectului de regulament, fiindcă mi-am dat seama că e nevoe imperios ca regulamentul de faţă să fie modificat.

Studenţii pe lângă urmarea la facultate, trebue să şi muncească pentru a-şi câştiga existenţa. Or, actualul regulament e prea încărcat şi fără sistemă. Apoi, în facultăţile noastre teologice, ceeace ar trebui să fie studiat mai mult nu se face.

Programul e încărcat cu unele materii asupra cărora se insistă prea mult, tocmai unde nu e atâta nevoe.

Teologii noştri când termină facultatea sunt slab pregătiţi la cea mai însemnată materie: Exegeza. Şi fără posedarea Exe-

gezei, e lucru greu să poţi lupta contra ereziilor ce au prins rădăcini în unele inimi slabe, tocmai fiindcă preoţii nu sunt destul de introduşi în interpretarea Sfintei Scripturi.

Pentru toate aceste motive am socotit şi cred că voi avea asentimentul tuturor colegilor, ca facultatea să fie redusă la 3 ani. Revenim prin urmare la vechiul regulament.

In al doilea rând, Exegeza va fi predată în toţi cei 3 ani, iar nu numai în doi ani ca până acum, dându-i-se o atenţie deosebită.

Pentru a uşura pe studenţi, examenul de semilicenţă, nu se va mai da după anul al doilea, ci la terminarea facultăţii, odată cu examenele de licenţă.

Teza de licenţă se desfiinţează. In locul ei se introduc diferite probe scrise sau orale, mai serios preparate.

La anul întâiu se desfiinţează examenul de Ebraică, urmând ca examinarea studenţilor la această materie să se facă la sfârşitul anului al doilea.

La Matedologie, Arheologie, Idiom examenele de fine de an sunt desfiinţate. In schimb studenţii sunt obligaţi să facă colocvuii, afară de care nu pot fi consideraţi trecuţi, cum de exemplu se face acum numai cu dogmatica.

Se vor introduce apoi noui materii ca: limba slavă, pedagogia creştină, filozofia creştină, etc. Acestea sunt, în linii generale, modificările ce se vor aduce regulamentului actual.

(*«Neamul Rom.» din 14 Maiu 1925.*)

Mărturisim că, principial, modificarea ce i se face regulamentului Facultăţii de teologie ne bucură; şi trebue să bucure pe orice român care poartă la inimă viitorul neamului românesc şi al Bisericii sale.

Subliniem în special lărgirea pregătirii teologice a viitoarei noastre preoţimi în direcţia pe care o indică necesităţile vremii celei nouă (sectele), în direcţia studiului biblic. Intr'adevăr fără cunoaşterea temeinică a sf. Scripturi rodnicia luptei noastre împotriva ereziilor sectare este deadreptul iluzorie. Tot aşa de iluzorie este şi opera de evanghelizare, care nu e inspirată şi călăuzită de poveţele eternelor Scripturi. Iar învăţământul teologic care nu se razimă, cu toate încheieturile sale, pe Exegeză, e zidit pe nisip.

Aceleaşi bune nădejdi ni le inspiră întroducerea unor materii nouă în învăţământul teologic superior (limba slavă, pedagogia creştină etc.).

Nu ne putem dumiri însă de ce Apologetica nu va fi ridicată la rangul unei discipline independente, după covârşitoarea importanţă pe care i-o dă cu tot dreptul teologia modernă. Ştim că ea se predă în cadrul teologiei fundamentale (partea I). Este insuficient. Scopul ce-l urmăreşte această disciplină, ca şi deosebita ei importanţă în actualele împrejurări de viaţă culturală, îi dau toate drepturile *unei catedre* independente. In orice caz prioritatea acesteia faţă de limba slavă este indiscutabilă.

Desfiinţarea examenelor anuale e compensată prin întroducerea colocviilor. Nu putem crede însă că teza de licenţă va putea fi substituită prin efemere probe scripturistice. Nici chiar când ele sânt mai dese. Ori, poate, tocmai de aceea nu. E o iluzie, că acestea vor fi «mai serios pregătite». O teză de licenţă zidită cu răgazul şi conştienţiositatea unei lucrări ştienţifice valorează cel puţin atât cât tot restul examenelor. Ea sintetizează pregătirea teologică integrală a candidatului şi ca atare poate fi şi un just criteriu de apreciere profesorală.

Dar măsura cea mai paradoxală ni se pare, fără îndoială, reducerea timpului de studiu la trei ani. Şi asta pentru simplul motiv că o pregătire mai temeinică şi mai largă reclamă un timp de studiu mai îndelungat. Iar surmenajul intelectual de până acuma nu credem că se va putea lecui prin sporirea materiilor de învăţământ şi prin simultana reducere a anilor de studiu.

In Austria o mână de protestanţi constată (în sinodul provincial din anul acesta) insuficienţa celor 6 semestre de studiu teologic universitar şi hotăreşte sporirea lor la opt. Va fi el, Românul, mai inteligent decât alţii... Cu toate acestea măsura proiectată nu s'ar aduce fără să atragă după sine comentarii puţin măgulitoare şi atribuite idem la adresa bisericii noastre, din partea «europenilor» dela Iaşi şi de aiurea. **N. Colan.**

— — —

Podoaba internă a bisericii.

Vremuri îndepărtate ne spun că poporul nostru a avut în trecut mai mult simţ religios şi o mai bogată viaţa religioasă practică.

Timpul şi noile împrejurări, cu toate exigenţele lor, fără îndoială că au influinţat viaţa în direcţie bună sau rea, după-cum împrejurările au determinat.

Neajunsurile luptei de conservare, frământările sociale, curentele noi şi vechi de idei, lupta de existenţă cu valurile ei, au adus de cele mai multeori nămolul ce s'a suprapus izvorului curat al credinţii genuine.

Această zgură, care în zilele noastre pare mai grea şi mai primejdioasă vieţii sufleteşti, se cearcă din partea tuturor factorilor competenţi a se înlătura.

Clerul prin biserică. Guvernul prin legi şi decrete-legi. Oamenii culturii prin condei, graiu şi aşezăminte culturale; toţi bărbaţii de inimă şi iubitori de neam, îşi dau obolul muncii spirituale şi jertfa materială în scopul readucerii vieţii obştei la adevărata alvie morală.

Este acesta un proces secondat de năzuinţa spre un ideal de cultură, şi ca toate procesele asemănătoare el trebue pregătit cu mult tact, stăruinţă şi înţelepciune.

S'a dovedit, că îndrumarea masselor spre ideal prin legi şi decrete nu este tocmai mijlocul potrivit, mulţumitor şi efectiv, din motivul că sufletul în avântul său numai cu mijloace corespunzătoare acestei nobile substanţe poate vieţui.

Repausul duminecal e o măsură quasi-coercitivă în contra căreia sufletul neînţelegător, primitiv, reacţionează vehement mai ales atunci, când cei ce-l ordonează nu se supun.

Am asistat la o scenă care atât ca formă, cât şi ca fond mi-a răsvrătit sufletul adânc.

Preotul cu credincioşii săi — mulţi sau puţini, indiferent — eşea dela biserică. In acelaş timp eşeau 3 împricinaţi, judecaţi, şi osândiţi dela primărie.

Primii erau liniştiţi, pacinici, cu impresii frumoase dela serviciul divin şi predică, ceilalţi lărmuiau, înjurau, se certau strună.

Işi poate cineva imagina un tablou mai respingător?

Concluzia poporului s'a făurit: «Domnii au drept să lucreze şi să între în cârciumă şi Dumineca, numai proştii nu».

Formată această judecată şi transmisă prin asemenea exemple obştei în general, zadarnice sunt toate restricţiunile legii, zadarnice casele naţionale, căci poporul, ca massă de-o cultură inferioară încă, îşi îndreaptă paşii după cei ce stau în fruntea sa, şi nu va merge nici când pe poteci unde nu calcă păstorul, oricât l-am sfătui şi sili.

Va înlocui şcoala primară golul. De-acolo aşteptăm forţe noui, cari mai târziu vor realiza în scurt timp toate nizuinţele prezente — vor zice unii. Adevărat că, procesul psihic al mulţimii evoluează încet, treptat, căci, vorba ceea: «nu poţi sări din gol, cu atât mai uşor poţi să te arunci în gol» dar nu va contesta nime adevărul că viitoarea generaţie va purta trup din trupul şi suflet din sufletul părinţilor ei. Prin urmare pasivitatea noastră nu poate fi scuzată cu nici un motiv real.

Revoluţia sufletească nu a pregătit-o Mântuitorul în mijlocul copiilor sugaci şi nici cu ajutorul celor ridicaţi, ci mai ales în mijlocul adulţilor, părinţilor şi prin aceştia. In consecinţă rămâne ca biserica prin cuvânt şi faptă să conducă naia vieţii sufleteşti prin această mare a plăcerilor, spre limanul ideal al fericirii.

In acest scop biserica va trebui organizată atât în interior cât şi în exterior în aşa fel, ca ea să aibă darul a atrage obştea la dânsa şi apoi a îndruma viaţa acesteia spre orizonturi de viaţă mai înaltă şi mai fecundă.

In acest loc nu voi vorbi de organizarea externă a bisericii, ci mă voi mărgini a înşira câteva idei privitoare la orânduirea ei internă.

Biserica este şi ea o şcoală aşezată de Isus Mântuitorul pentru perpetuarea jertfei celei fără de sânge şi cunoaşterea lui Dumnezeu prin învăţământ.

Rostul ei este aşadară învăţământul Vechiului şi Noului Testament, împreună cu interpretarea şi tălmăcirea acestuia prin diferitele hotărâri şi scrieri ale sf. apostoli şi părinţi ai bisericii.

O podoabă capitală este serviciul divin, care în sine este o alcătuire în miniatură a celor mai însemnate momente din sf. Scriptură, culminând în jertfa cea fără de sânge pentru mântuirea noastră.

Este o revărsare omagială a inimii şi minţii omeneşti faţă de Creator, deci un stimulent viu de înălţare sufletească spre Ziditorul şi Răscumpărătorul omenirei.

Au fost vremuri, când serviciul divin avea aspectul unei dorinţi vii a sufletului de a se apropia de ceruri, o necesitate chiar a întregii fiinţe omeneşti de a comunica în chip văzut cu divinitatea, atunci când cler şi popor era una şi această unitate fericită se exprima prin credinţă.

In acele vremuri s'a dat dovadă, că cultul intern nu a rămas fără efect pozitiv, el a influinţat binefăcător toate manifestările spiritului omenesc şi în viaţa exterioară. Dovadă împărţirea averilor de prisos la săraci, ridicarea de mănăstiri şi spitale, înjghebarea diferitelor societăţi de binefacere etc.

Acelaş rol important trebue să-l aibă şi astăzi serviciul divin pentrucă el acelaş este, are aceiaş interpretare, acelaş fond adânc creştin şi deci trebue să radieze acelaş avânt şi entuziasm, spre fapte morale.

Pentru ca serviciul divin să atragă prin sine mulţimea, el trebue să fie executat cu demnitatea valoarei ce reprezintă.

Ca fie care să-i cunoască rostul şi valoarea, momentele lui trebuesc cunoscute şi împărtăşite tuturor ascultătorilor, căci în caz contrar, auditoriul asistă la o piesă obicinuită, al cărei înţeles nu-l cunoaşte şi nici n'a cercat vreodată a-l descifra cu mintea şi cu inima.

Ori, influenţa e mai covârşitoare atunci când cunosc piesa ce se reprezintă din lectură, înainte de-a o vedea reprezentându-se. Căci, în cazul când cunosc piesa înainte, din lectură, spiritul meu la reprezentare are timpul necesar a asocia, a compara şi în sfârşit a judeca şi simţi piesa în întregime şi impresiile vor rămânea neşterse în veci.

In urmare cultul divin trebue explicat şi înţeles atât de preot cât şi de credincioşi, ca toţi împreună să lucreze cu mintea şi inima spre edificare în cele religioase.

Când ne va reuşi ridicarea serviciului divin la rangul şi înălţimea unui act, ce este în deplină congruenţă cu valoarea sa, atunci serviciul divin va avea darul şi puterea a atrage nu numai pe credincioşii satelor noastre ci şi pe intelectuali, negustori şi industriaşi.

*
* *

Am spus că sufletul se câştigă numai cu arme corespunzătoare acestei nobile substanţe.

In consecinţă să fim siguri că folosind armele binelui, frumosului adevărat, veni-vor vremuri, când la umbra dătătoare de

viaţă a cultului divin se vor adăposti toate sufletele ce par pentru moment rătăcite.

Al doilea mijloc prin care am putea fi folositori credincioşilor noştri este cuvântul.

Prin cuvânt biserica îşi îndeplineşte rolul ei de şcoală dupăcum însuşi Mântuitorul prin cuvântul viu a împărtăşit apostolilor şi celor cu ei adevărurile creştine.

Apostolul Pavel la Corinteni I. I. 21 spune: «Dumnezeu să mântuiască pe cei ce cred prin propovăduire» mai apoi «propovădueşte cuvântul, căci amar mie de nu voi propovădui Evanghelia».

Astăzi, când spiritul omenesc în urma evoluţiei sale a străbătut atâtea terenuri necunoscute rezolvând atâtea probleme din lumea materială prin ştiinţă, necesitatea de-a predica prin biserici este nu numai o dorinţă a preotului de-a se descărca de datorie, ci o cerinţă arzătoare a publicului cu spirit cercetător.

In urmare predica adevărată este în sine un mijloc de-a atrage lumea la biserică nu din consideraţii speculative, ci mai ales de-a hrăni şi mulţumi sufletul şi inima însetată după adevăr.

Ea este mai departe şi o podoabă a serviciului divin. Un mănunchi de idei prin care se pune în mişcare raţiunea şi inima şi voinţa în acelaş timp.

Mai mult. Ea este mijlocul prin care biserica ca şcoală, îşi poate îndeplini misiunea sa didactică valorizând principiile sale dogmatice-morale şi îndrumând poporul spre idealul credinţei adevărate, concretizat în fapte morale.

Pentruca predica să dea roade folositoare ea trebue să ţină seamă de anumite legi fără de cari rolul ei degenerează în simplu verbalism şi frazeologie.

Marii pedagogi Rousseau, Pestalozzi, Herbart, Fröbel, etc. ne-au demonstrat clar, că educaţia fără cunoaşterea vieţii psihofizice a credincioşilor, respective a copiilor nu se poate face; iar mijloacele de educaţie în această materie emanează din însăşi viaţa celor chemaţi la educaţie.

Aşa fiind, psihologia ne spune că, viaţa copilului constă din o împletitură de procese psihice spontane şi provocate. Că cea mai înaltă viaţă sufletească e aceea care a ştiut să câştige cât mai mult teren de independenţă faţă de lumea aceasta pământeană, respective, care a ştiut să se emancipeze de sub influinţa lumii externe, lucrând binele şi frumosul nu din frică sau

interes material, ci din impulsul puternic al unei conştiinţe superioare.

Poporul nostru fiind pe o treaptă culturală inferioară încă, el lucrează mai mult sub impulsul simţurilor sale, ca şi copilul.

Din aceste consideraţii uşor se poate explica pentru ce poporul nostru dela sate are o credinţă vărsată în forme şi că luându-i această formă, sub impresiunile şi excitările căreia crede, i-am luat şi fondul.

Aici zace însemnătatea şi oportunitatea predicii şi a predicatorului, anume: în nizuinţa de-a acumula în sufletul credincioşilor cât mai multe impresii exterioare în formă de amintiri şi a-l ridica apoi în lumea altor orizonturi.

Ca preotul să poată duce lupta aceasta la bun succes, el trebue să fie întâi un bun cunoscător de oameni şi mai ales de suflete, şi nu mai puţin cunoscător în materie de educaţie. Nu odată am fost în biserica luterană sau catolică. M'a lovit neplăcut simplicitatea extremă a bisericii raţionaliste luterane. M'a orbit luxul exorbitant al celei catolice şi misticismul ei. M'a impresionat însă plăcut prezenţa unui public număros, activ şi înălţat. Am ascultat şi predica care m'a pătruns făcându-mă să-mi spun: Nu înzadar a cerut Luther ca viitorul preot să aibă cel puţin 10 ani de serviciu în învăţământ.

La noi ce se face? Clerul prin legea învăţământului primar se îndepărtează din şcoală pe motiv că învăţătorii absolvaţi de predarea religiei s'ar înstreina ei înşişi şi prin ei şi elevii de biserică. Va fi fost şi acest motiv normativ, dar credem că, prin această măsură nu se poate sustrage preoţimea dela interesul ce trebue să-l aibă faţă de învăţământul religios şi nici dela cunoaşterea problemelor şi curentelor actuale de educaţie.

Căci, ceeace este învăţătorul în şcoală, este preotul în biserică. Şi unul şi altul sunt în primul rând educatori. Ambii au cam acelaş material psihic de frământat mai ales la satele noastre.

In urmare o predică cu efect trebue să fie în asemănare cel puţin în formă cu o lecţie din şcoală, dat fiind că poporul dela sate încă n'a ajuns în evoluţia sa sufletească aşa departe, ca să nu-şi manifeste viaţa sub impulsul proceselor psihice provocate, sub acest raport el lucrează ca şi copilul.

Predica deci trebue să pornească ***dela concret la abstract.*** Ea trebue să se pregătească aşa fel, ca să fie ***intuitivă.***

Intuiţia nu se face — cum ar crede cineva — numai prin obiecte, ea se poate face prin evocarea impresiilor avute dela diferite obiecte sau întâmplări concrete, şi cari impresii stau acumulate în memorie în formă de amintiri.

Făcând astfel intuiţia până la saturaţie, am aţâţat gândirea abstractă a credincioşilor interesul, plăcerea, atenţia, iar toate ideile ce urmează se vor împleti spontan în şiragul ideilor ce s'au stârnit prin cuvântare. Grija capitală ce o vom avea este ca gândirea ascultătorilor să aibă ***o vie legătură*** cu intuiţiile concrete, să nu sufere frângeri sau rupere totală, căci atunci întreaga predică se transformă în verbalism şi frazeologie rece şi seacă.

Să ne închipuim că am dori să ţinem o cuvântare cu scopul de a îndruma sufletul spre rugăciune.

Facem intuiţia prin descrierea unui tablou din viaţa Mântuitorului: Ruga din grădina Getsimani. După ce am descris tabloul în colori cât se poate de vii şi am aţâţat imaginaţia auditorului, trecem la cauza care a provocat ruga şi scopul cu care s'a făcut. Comparăm cazuri (unul sau două) din însăşi viaţa noastră care e destul de bogată — şi încheem cu ideia că numai în rugăciune am fost mai aproape de divinitate.

Pentru a face plăcută cuvântarea noastră ea trebue să pornească din ***mediul înconjurător***, cunoscut credincioşilor, după exemplul Mântuitorului, care a făcut filozofie numai în mijlocul cărturarilor, dar nici când cu cei primitivi.

Oare comparaţiile: Sămănătorul, lucrătorii viei, smochinul neghina şi câte altele, nu sunt viaţă din viaţa reală a omenimii?!

Aş dori să ştiu care comună bisericească e lipsită de întâmplări în aşa măsură, ca predicatorul să nu găsească material de intuiţie sau asemănări variate pentru a mişca inima păstoriţilor săi îndrumând voinţa spre fapte morale?!

O predică chiar formă narativă de-ar avea, când are darul de-a stărni în cale şiraguri de amintiri similare din viaţa ascultătorilor, aceştia le vor ţese spontan între cele stârnite de noi şi nici când nu se vor mai uita.

Mântuitorul nu spune direct tinărului că tot omul norocit sau nenorocit este deaproapele său, ci povesteşte o întâmplare care stârneşte în cale valuri de amintiri analoage din viata po-

porului. Narațiunea este descriptivă, clară, atrăgătoare și mișcătoare în simplicitatea ei. Cine ar cuteza să afirme că auditorii au stat pasivi, în lipsă de afecție sufletească?

Oricine ar crede că intelectul ascultătorilor nu a fost în plină activitate atribuindu-și fiecare sieși cazul că, l-a avut, sau crezând în posibilitatea lui?

Ca încheiere Isus nu spune maxime, sau multe vorbe moralizătoare decât «Mergi și fă și tu asemenea» semn că scopul era atins, inima mișcată de ajuns.

Nu voiu uita impresia făcută asupra credincioșilor mei în una din Duminecile marelui post. Era vorba despre puterea rugăciunii.

Ca să ilustrez mai viu cu exemplu din viața practică am folosit istorioara cu copila ce ducea otravă dela farmacie, dată din greșală, — cetită în unul din Nrii «Revistei Teologice».

Mare mi-a fost mirarea și satisfacția când, la momentul dat, credincioșii au esclamat involuntar în plin, «vai săraca» și lacrimi le brăzda obrazul!

Cine ar putea nega spontaneitatea cu care a lucrat spiritul în acele momente?

Asemenea exemple sunt multe, mai ales în scrierile sf. Părinți și în cuvântările din veacul al XVII și XVIII, în cazaniile noastre și nu cred că ar putea fi un izvor mai bogat și fecund în astfel de cazuri concrete altă carte, decât însași viața practică a poporului.

Această viață nu se învață însă în academii teologice nici în seminarii, ci în mijlocul poporului, din experiența zilnică a lui.

In consecință preotul e dator a studia temeinic viața poporului, întrând cu spiritul său în toate cutele de manifestare a acesteia, fie pe teren religios-moral, politic-social, economic etc. căci altfel nu-l va putea înțelege lipsa, bucuria și durerea, limba, inima și creerul, și nu-l va putea ridica la înălțimea unei vieți emancipate de sub jugul vieții exterioare animalice.

Căci dacă hrana ce o dăm sufletului prin cuvântările noastre e străină de această substanță atunci, nu o poate primi, nu-i place, întocmai cum trupul nostru nu poate primi și asimila hrana care nu corăspunde structurii sale.

Din contră, dacă hrana și îmbrăcămintea ce o dăm trupului, corăspunde compoziției sale firești, atunci trupul nu numai

că — asimilind hrana — înlocueşte energia perdută prin muncă, ci câştigă şi un surplus de vigoare.

In analogie sufletul se hrăneşte bucuros cu hrana pe care acesta este în stare a o asimila. Surplusul de hrană se va preface în energie morală superioară, din care vor curge fapte demne de om adevărat.

Fără aceste condiţii predica şi toată retorica noastră e o trudă fără efect, o consumare spirituală şi fizică a preotului şi un chin şi plictiseală pentru auditor. Am spus că predica noastră în baza psihologiei trebue să pornească dela concret la abstract.

Această condiţie trebue s'o îndeplinească nu numai atunci când are de scop a provoca sentimente religioase şi fapte morale, ci şi în cazul când voim să convingem publicul asupra adevărurilor credinţei.

Am spus că mediul încunjurător, viaţa practică este cel mai bogat izvor de unde predica se poate alimenta neîncetat.

In adevăr scopul nostru trebue să fie ridicarea întregei vieţi sufleteşti practice la lumina evangheliei, chiar şi natura, fără a ne acuza cineva că suntem naturalişti sau monişti.

Cine a produs pe un Antonie cel mare, Grigorie cuvântătorul, Vasilie cel mare sau Ioan gură de aur, dacă nu pustiul ferit de frământările zilnice omeneşti?!

Ca şi atunci aşa şi astăzi, natura, şi vieţuirea în mijlocul ei, este cel mai plăcut mod de traiu pentru toate sufletele mari, în care grijile vieţii n'au înăbuşit simţul natural cel curat.

Pentru poporul nostru dela sate a cărui minte e deprinsă a se opri numai asupra celor ce le vede cu ochii, aude cu urechea şi care încă n'a ajuns a se ridica dela cele văzute la cele nevăzute, chiar şi adevărurile de credinţă trebuesc argumentate cu faptele ce se ivesc în natura al cărui stăpân şi rob este.

Dumnezeu însuşi oare nu s'a descoperit întâiu în natură prin crearea ei şi aşezarea omului în ea? Mai apoi — după potop — oare nu s'a descoperit în omenime prin poporul evreu? Numai în urmă s'a descoperit prin sine însuşi.

Acest proces natural trebue urmat şi de preot chiar şi atunci când ar dori să convingă.

Primăvara este un bogat material pentru a dovedi facerea lumii, învierea lui Hristos şi a noastră a tuturora prin prefacerea celor din natură: «Nebune tu, ceeace sameni nu va învia de nu

va muri şi ceeace sameni nu este trupul, ci grăuntele, iar Dumnezeu îi dă trupul etc. I. cor. XV. 36 ss. Pavel sau «Amin grăesc vouă, grăunţul de grâu căzând pe pământ de nu va muri, el singur rămâne; iar de va muri multă roadă aduce». Ioan XII 24.

Puterea de viaţă ce lucrează în plante încă este opera înţelepciunii lui Dumnezeu, deci ea încă poate servi ca izvor pentru predicile noastre.

Din povestea unui stejar ce s'a ridicat dintr'o semincioară, a înfrânt toată năpăstuirea vremii până şi atracţia pământului, şi altele, putem scoate atâtea tablouri vii de intuiţie, făcând predica atrăgătoare şi convingătoare.

Viaţa albinelor asemenea ne dovedeşte, că ele muncind au învăţat a produce şi n'au cunoscut biologia mai întâiu, tot aşa, şi noi împreună cu poporul muncind, interpretând experienţele zilelor să scoatem adevărul bazându-ne pe munca ce o săvârşim cu mintea şi cu braţul.

In baza acestor consideraţii cunoaşterea vieţii psihice a poporului, mediul în care se scurge această viaţă, sunt probleme cari nu mai pot sta ca «lumina sub obroc» pentru preotul zilelor noastre.

Inapoi la natură, la viaţa practică, la psihologia poporului la curentele pedagogice, la evanghelie, la scrierile şi viaţa sf. părinţi şi mari dascăli, căci numai cu al lor ajutor putem ridica viaţa la lumina evangheliei.

Inapoi, dacă vrem să nu sărim în gol.

Căci precum poporul nostru în materie de istorie şi cultură are un fundament solid făurit din însaşi viaţa sa, tot aşa, şi în materie de credinţă, are o tradiţie, care este baza şi noi pe aceasta să o perfecţionăm, edificând înainte.

Iar dacă este vorba de a educa poporul educaţia nu este un cuvânt sau noţiune de-o valoare comună, «ea este artă».

Dacă educaţia artă este, educatorii trebue să fie artişti prin eminenţă.

In adevăr, a juca rolul unui preot adevărat, rolul lui Hristos cel viu în altar, la fântâna lui Iacob, în faţa lui Pilat şi în atâtea locuri, este cel mai frumos şi ideal rol ce-a conceput vreodată un creer omenesc şi a putut vedea pământul!

A atrage mulţimea din frământările lumii spre culmile vieţii spirituale, spre divinitate, prin predică, este rezultatul unei forţe spirituale superioare.

A preface sufletul, a-l răpi din activitatea sa vulgară în sferele activității unei conștiințe religioase-morale superioare înseamnă a fi produs cea mai deplină educație sufletească cu scop de a introna idealul.

Pentru aceste înfăptuiri se cer suflete mari, inimi largi și caractere tari.

Dacă nu suntem, să nizuim a ne face cu un cias mai curând.

Pr. **Aurel Ștefan.**

VIAȚA BISERICEASCĂ.

PROBLEME ACTUALE.

Germania dorește o reabilitare morală.

Chestiunea culpabilității răsboiului, care a făcut obiectul principal al congresului dela Stuttgart (1924), a produs oarecare uimire în țările Marei Înțelegeri și îndeosebi în Franța. Germania încearcă o desvinovățire care pare oarecum tendențioasă din punct de vedere politic internațional.

Adresându-se tuturor bisericilor din lume, care își vor ținea anul acesta congresul la Stockholm, ea nădăjduește să sugereze congresului, cu concursul membrilor țărilor neutre și al Englezilor, o atitudine de indulgență și să-i impună circumstanțele atenuante inventate de abilii doctori *Simons* și *Hieber.* Fiind vorba de soluționarea unei chestiuni care interesează profund viața morală și religioasă a popoarelor, Germania face apel prin exponenții săi către biserici ca să militeze pentru renunțarea statelor la «soluția dictatorială» dată în chestiunea culpabilității care înveninează atât de mult atmosfera vieții popoarelor.

Acest proect de a mobiliza bisericile solidarizate în «Alianța universală», ca să obțină dela guvernămintele națiunilor interesate, instituirea unui fel de tribunal internațional care să examineze această gravă chestiune, pare utopică și primejdioasă. Această intreprindere are

un patent caracter politic. Smulgând eventual un vot favorabil congresului, Germania ar striga «urbi et orbi» că protestantismul mondial a reabilitat-o şi prin urmare tratatul dela Versailles este ipso facto anulat.

În aceste încercări ale Germaniei se ascunde intenţiunea de a intensifica propaganda mondială a unui pangermanism pios şi clandestin. Bisericile naţionaliste, pentru anumite interese politice şi patriotice premeditează în chipul acesta sabotarea congreselor religioase convocate în vederea unificării energiilor spirituale ale bisericilor.

Maşinaţiunile acestea însă nu vor isbuti deoarece ele vor face imposibilă ţinerea congresului. Căci atâta vreme cât bisericile germane, nu vor fi veştejit oficial şi solemn violarea neutralităţii Belgiei, ele nu vor avea calitatea de a-şi ridica glasul în ce priveşte problema culpabilităţii, — ca unele ce nu mai pot avea până atunci autoritatea morală necesară în areopagul eclesiastic mondial.

Aducerea chestiunii culpabilităţii înaintea congresului «Alianţii universale» va fi o gravă eroare psihologică din partea Germaniei, sau a oricărei alte secţiuni naţionale participante. Prea sunt recente în conştiinţele tuturor agresiunile morale ale Germaniei, prea sunt imperceptibile tendinţele ei pacifice, şi sunt prea evidente scopurile ei politice subversive, pentru a-i acredita propunerile şi pretinsele ei sincerităţi diplomatice.

Să dovedească prin fapte bisericile germane regretul adânc pentru solidaritatea lor morală cu militarismul agresiv şi frăţia cu care sunt îmbrăţişate la congresul «Alianţei universale» a bisericilor, va fi permanentă şi indisolubilă. Să renunţe la rolul diplomatic cu care le încarcă statul, ca să-şi recâştige autoritatea morală şi integrala lor chemare evanghelică. Va fi acesta un drum real de apropiere şi de fecundă colaborare spirituală între naţiuni.

(După Le Christianisme Social.) **Dr. Gr. Cristescu.**

MIŞCAREA LITERARA.

Indiferentism religios, de diacon. *Al. N. Constantinescu*, profesor. «Dunărea», inst. de arte grafice. Brăila, 1924. Pag. 27. Preţul 8 Lei.

«Revista Teologică» a mai avut ocazia să vorbească despre sdrădaniile autorului broşurii cu titlul de mai sus. De astădată păr. diacon Constantinescu atinge o problemă din domeniul apologetic. Subliniind rolul important pe care l-a avut religia în viaţa umanităţii, şi stăruind mai ales asupra misiunii pe care a îndeplinit-o biserica ortodoxă în sinul neamului nostru autorul constată, nu fără durere, că faţă de trecutul glorios prezentul ne ofere tabloul unui indiferentism religios care te pune pe gânduri. «Cuvântul lui Dumnezeu, care acum câteva decenii pătrundea toate fibrele fiinţei româneşti, astăzi este uitat în scoarţele cărţilor bisericeşti din cauza decadenţei din toate domeniile de activitate socială».

Pustietatea spirituală care s'a înstăpânit îndeosebi peste burghezimea şi falsa noastră intelectualitate este rodul snobismului slugarnic cu care primim toate darurile apusului «luminat»; — bune şi rele deopotrivă.

Este rodul raţionalismului superficial, care a pătruns la noi abia atunci, când neamurile cari l-au lansat încep să se emancipeze de sub regalitatea lui neputincioasă.

Ultimele pagini ale broşurii sunt închinate combaterii acestui raţionalism, pentru care filozofia nouă (Bergson, Euken şi alţii) n'au decât zimbete compătimitoare. Expunerea tezei e jalonată cu citate preţioase din scrisul filozofilor de o autoritate consacrată.

*

In slujba neamului prin Evanghelie, îndrumări morale şi naţionale de *Ion Dăncilă*, protoiereu militar. Sibiu (editura autorului) 1925. Pag. 200. Preţul 50 Lei (pentru preoţi, învăţători şi studenţi 40 Lei).

Părintele Dăncilă a avut o fericită inspiraţie când s'a gândit să-şi adune articolele şi studiile risipite pe paginile diferitelor publicaţii ardeleneşti. Infăţişate într'un volum, a cărui execuţie tehnică face cinste imprimeriei şcoalei militare de infanterie «Principele Carol» din Sibiu, autorul le trimite din nou la propovăduire. Cititorul care va ispiti această carte va găsi în ea palpitaţiile unei inimi iubitoare de ţară şi de biserică şi de neam. Sinceritatea ideilor îmbracă adesea haina lirismului întraripat, care mişcă, determinând atitudini şi fapte. Din mulţimea aşa de felurită a problemelor a căror expunere formează cuprinsul cărţii subliniem îndeosebi pe cele în legătură cu misiunea preotului militar, pe cari autorul le-a adâncit cu interes, cu priceperea

şi entuziasm mai mult decât profesional. Indrumările zămislite în acest domeniu sunt cu atât mai preţioase, cu cât Păr. I. Dăncilă a avut prilejul să le verifice printr'o îndelungată şi crudă esperienţă, în mijlocul prăpădului mondial, la care a luat parte activă. Această esperienţă îmbogăţită cu râvna unor cercetări îndelungate şi temeinice credem că i-ar da şi putinţa de a alcătui — chiar dacă ar face-o în colaborare cu alţi tovarăşi de muncă — *o pastorală a clerului militar*. Pentru îndrumarea clerului nostru militar, şi pentru ofiţerimea noastră chemată să zidească sufletele ostaşilor noştri în spirit creştin — o astfel de pastorală ar aduce servicii incomensurabile.

Căci numai aliând puterea morală a evangheliei cu idealul nostru naţional vom putea împrumuta culturii neamului nostru rodnicia binecuvântată — după cum o spune aşa de frumos păr. prof. Dr. Gr. Cristescu în inspirata prefaţă, cu care sf. sa împodopeşte noua carte a părintelui Dăncilă.

*

Sectele religioase din România de *un cleric ortodox*, Bucureşti. Imprimeria Ministerului Cultelor şi Artelor 1925. Pag. 47.

Propaganda sectară desfăşurată în România ca şi aiurea cu atâta asiduitate de către misionarii americanismului religios împrumută acestei broşuri o deosebită importanţă. Primejdia sectarismului ameninţă biserica neamului şi tăria statului românesc de o potrivă. De aceea orice contribuţie la stăvilirea acestei primejdii e de două ori preţioasă.

Părintele Dr. Gh. Comşa (nou alesul episcop al Aradului) era cel mai indicat să ne dea tabloul istoric şi statistic al situaţiei în care se găseşte sectarismul în România. Ca subdirector în ministerul cultelor avea la dispoziţie toate mijloacele de informaţie cu privire la această cestiune.

Şi ni l-a dat; cu acea conştiinţiositate care merge până la schiţarea biografiei «apostolilor legii celei nouă» şi cu probitatea omului de ştiinţă care ţine să-şi pună afirmaţiile la adăpostul documentelor.

Broşura oferă cititorului monografia sumară a fiecărei secte, iar în anexe, ordinele date de către ministerul cultelor în ceeace priveşte regimul sectelor.

Din punct de vedere informativ lucrarea părintelui Comşa este o laudabilă contribuţie la cunoaşterea problemei sectare în ţara românească.

*

Patimile Mântuitorului de *Pr. Gr. Criveanu*, (Biblioteca Institutului Biblic al Bisericii ort. rom. Nr. 2). Tip. Mănăstirii Cernica 1923. Pag. 36.

Gânduri creştineşti, zămislite pe drumul Crucii. Acesta este al doilea titlu ce i l-aş da broşurii care împărtăşeşte cititorilor

frumoasa conferinţă ţinută de păr. Gr. Criveanu în Joia Patimilor 1919, la Fundaţia Universitară Carol I. Căci autorul nu e numai povestitorul iscusit al celor mai mişcătoare pagini din istoria vieţii Mântuitorului nostru, ci caută să se facă şi interpretul gândurilor de îndrumare spirituală, care se desprind din aceste pagini. Meditaţiile cari întrerup povestirea sânt o apologie a jertfei Celui pironit pe cruce şi o chemare la mântuitoarele daruri pe cari numai vieţuirea în umbra crucii le poate revărsa asupra noastră.

*

Infiinţarea Patriarhatului românesc de *Onisifor Ghibu,* prof. univ., membru corespondent al Academiei române. Extras din «Societatea de mâne» Nr. 9 din 1925, Cluj. Tip. imprimeriei «Lapkiadó» 1925. Pag. 18 (format mic).

Pe cât de mică e broşura, pe atât de mare este problema pe care tinde să o popularizeze. Căci pentru dl Onisifor Ghibu înfiinţarea patriarhatului românesc este numai un prilej în plus ca să vorbească de problema reunirii bisericilor creştine. Dupăce face un scurt istoric al chestiunii, citând părerile lui Filaret Scriban, ale episcopului Melhisedec, ale lui Vas. Mangra ale dlui V. Ispir, ale prof. Dr. Nicolae Bălan (1909), ale Papei Pius IX, ale «Albinei» dela Bucureşti, ale părintelui canonic Dr. Macavei dela Blaj precum şi câteva rânduri din organul sf. Sinod, «Bis. ort. rom.» (Anul XIX) O. Ghibu ajunge la încheierea că «atmosfera este cât se poate de binecuvântată» pentru reunirea bisericilor creştine.

Patriarhatul românesc e chemat să întindă puntea peste care răsăritul creştin va da mâna frăţeşte cu apusul de sub cârmuirea spirituală a «Vicarului lui Dumnezeu». Patriarhatul tuturor Românilor (Dă, Doamne!) e chemat să înceapă acţiunea cea mare pentru solidarizarea jurisdicţională a ortodoxiei prin federalizarea bisericilor ei naţionale şi apoi — dela egal la egal — să înceapă tratativele cu Roma «pentru întrunirea tuturor», ca să fie «o turmă şi un păstor».

Mărturisim că aceasta este dorinţa fiecărui bun creştin. Cu rezerva ca acest «un păstor» să nu fie Papa, ci Hristos, iar cârmuirea văzută a bisericii lui Hristos s'o aibă soborul vlădicilor (urmaşii fireşti şi egali în darul ce li s'a dat de sus) şi nu succesorul lui Petru a cărui verhovnicie a fost şi este prea «din lumea aceasta».

Dar ni se pare că tocmai aici ni se despart drumurile pe care am purces până acuma împreună. De aceea, cu toată admiraţia ce o avem pentru optimismul autorului, mărturisim că nu putem crede într'o apropiată reunire cu Roma.

Impotriva părerii dlui Ghibu, nu credem de loc că atmosfera actuală ar fi dintre cele mai binecuvântate pentru solu-

ţionarea problemei. Mărturisirile «Albinei» şi ale altor exponenţi ai catolicismului din mica Romă sânt zimbete brodate pe fondul tradiţionalei ipocrizii. Şi apoi istoria catolicismului ne oferă suficiente dovezi pentru adevărul că papa nu se gândeşte deloc la o discuţie dela egal la egal. Este gata să facă toate concesiile, afară de primatul jurisdicţional (cu accesoriile lui), la care, în ultima analiză, se reduc toate.

Papa nu vrea să ştie decât de o singură unire prin înghiţire. Nu credem că dl Ghibu o doreşte. Cât despre noi sântem destul de conştienţi pentruca — departe de a o promova — mai vârtos să ne păzim de ea.

*

Lazăr Diacul, o întâmplare adevărată, de preotul *Dr. Sebastian Stanca* (Biblioteca Institutului Biblic al Bisericii ort. Rom. Nr. 1) Tip. bis. a sf. Mănăstiri Cernica, 1923. Pag. 40.

Simpatica broşură a părintelui Dr. S. Stanca inaugurează o nouă metodă de luptă împotriva sectelor: prin literatura beletristică. Străinii o cunosc de mult. Noi ne bucurăm c'am descoperit-o. E una dintre cele mai efective metode. Ea răzbeşte la ţintă prin discreţie.

Lazăr diacul e un «convertit» al legei celei nouă, un *pocăit*. Fanatic, ca toţi tovarăşii săi de credinţă, el devine un apostol care se botează «din nou». Converteşte şi pe Mitrea din acelaş sat. La recrutare acesta nu depune jurământul; e pedepsit cu închisoare. Aici ceteşte şi meditează asupra celor cuprinse în sf. Scriptură şi se convinge că apostolii creştinismului american sânt nişte mincinoşi cari surpă numai sufletul omului, în loc să-l zidească. Scăpând din temniţă rămâne un credincios fiu al bisericii şi se căsătoreşte cu Măriuţa, de care-l despărţise temporal viclenia lui Lazăr diacul.

Acesta e scheletul povestirei, aşa de consistent închegate din elementele cari intră de obiceiu în orbita problemei sectare. Acţiunea se desfăşoară lin. Nu lipsesc nici epizoadele dramatice. Limba ireproşabilă. Stilul colorat uneori până la plasticitate picturală.

O carte a cărei largă răspândire e cât se poate de dorită.

N. Colan.

*

Pe cărările Domnului. (Auf des Hern Pfaden). Viaţa lui Isus după evanghelia sf. Luca, în scurte meditaţii pentru lumea laică, de *Carol Haggeney S. I.* în 2 volume. Freiburg in Br. 1925, Herder, pag. XXII şi 1074 form. 12° preţul: Mărci 12·80, leg. M. 16. Vol. I. Pregătirea împărăţiei lui Dumnezeu, vol. II. Desăvârşirea acestei împărăţii.

Viaţa omenirii după răsboiu vădeşte o mare descumpănire sufletească. Pretutindenea desorientare, nelinişte, frământări şi năzuinţe, ce nu-şi găsesc un solid şi luminos punct de reazăm,

pentrucă el nu poate fi îmbiat nici de banul căutat cu înfrigurare, nici de plăcerile sgomotoase ale unor senzaţionale petreceri costisitoare, nici de măririle lumeşti, obţinute cu uşurinţă, nici de satisfacerea unor ambiţii deşarte. Oricât de învăluit în valurile acestei lumi, spiritul omenirii are senzaţia, că toate acestea sunt amăgiri înşelătoare, că de altceva e nevoie arzătoare, pentru ca să pornească o reculegere, o înviorare şi o îndreptare pe drumul vieţii celei adevărate. Mulţi stau cu privirea pierdută spre orizont, spre aşteptarea unui îndrumător nou.

El însă nu mai vine. Cerul nu-şi mai trimite solia pe pământ. A trimis-o la plinirea vremii, şi «vestea cea bună» a rămas statornic între noi. Comoara trebue însă desgropată de sub dărâmăturile rătăcirilor, cari ne-au copleşit pentruca regăsindu-o să ne putem bucura.

Intoarcerea spre isvorul de apă vie a sfintelor evanghelii este singurul mijloc de luminare şi orientare în haosul vieţii de azi.

Cu gândul de a întoarce sufletul omenesc spre evanghelia lui Hristos sunt scrise aceste meditaţii. In primul rând ele ţintesc la formarea personalităţii creştine a omului, pentruca, pe urmă, să-şi poată pune energiile religioase individuale în serviciul binelui de obşte, a cărui normă de orânduire este codificată în legea iubirii către aproapele.

In legătură cu sfta evanghelie dela Luca, ucenicul marelui apostol al neamurilor, Pavel, care ca nimeni altul a înţeles şi a pătruns în sufletul sbuciumat al popoarelor, autorul acestor meditaţii, pune în acord principiile veşnice ale creştinismului cu cerinţele vieţii moderne, scoţând orientări şi concluzii, fără acceptarea şi respectarea cărora, nu poate veni o îndreptare, după care atât de mult se doresc sufletele noastre.

In scurte meditaţii, de fiecare zi, se cuprind gânduri creştineşti şi se îmbie o hrană scumpă sufletelor însetate după o viaţă lăuntrică curată, după desăvârşire şi sfinţenie, ce se dobândeşte prin adâncire religioasă. *Preot. P. T. Moruşca.*

*

Mormântul lui Mihaiu Viteazul de *Aurel Nanu*. Partea I. (Biblioteca românească Nr. 3—4). Editura «Librăria Poporală» Turda. Pag. 48 (format mic). Preţul 10 Lei.

«Librăria Poporală» din Turda a hotărât să editeze o serie de broşuri, pe de-oparte pentru a răspândi gustul cetitului, pe de alta pentru a contribui la luminarea păturilor largi ale poporului şi a tineretului şcolar. Iniţiativa este cât se poate de laudabilă. Şi reuşita ei este asigurată prin faptul că publicaţia periodică stă sub iscusita îngrijire a profesorului Teodor Murăşanu. Până acum au ieşit de sub tipar 2 broşuri, (Avram Iancu şi Mihaiu Viteazul), cari n'ar trebui să lipsească din nici o bibliotecă sătească.

Broşura părintelui Nanu are deosebitul merit de a întruni calităţile literare ale unui roman istoric în miniatură. Viaţa marelui Voevod, care a stăpânit o clipă pe toţi fiii neamului nostru, e închegată din informaţii documentare şi din amănunte povestite de înţelepciunea bătrânilor. Figura eroului dela Turda iese în felul acesta îmbujorată de aureola legendară pe care n'o mai regăsim decât doar în aşa de colorata istorie a lui Nicolae Bălcescu. Povestirea miresmuită cu arhaismul care şade aşa de bine unei lucrări literare de natura aceasta şi brodată cu dialoguri iscusit alcătuite, e totdeauna vioaie. Nu lipsesc nici tablourile sugestive, zămislite din intuiţia poetică a clipelor mari de acum trei sute de ani.

Repet: broşura este un dar ieftin — dar preţios pentru bibliotecile satelor noastre. *N. C.*

*

Svonuri sfinte. (Von heiligen Klängen). Predici la sfinţirea de clopote şi alte ocazii asemănătoare de *Dr. Simon Weber* Freiburg i. Br. 1925 Herder, pag. IV şi 38 form 8⁰, preţul: Mărci 1·20.

Cunoaşterea glasului de chiemare al clopotelor este o datorie creştinească. Prea rar se vorbeşte despre menirea clopotelor din turnurile bisericilor. Doară cu prilejul vre-unei noi sfinţiri, deşi atâtea învăţăminte creştineşti s'ar putea lega prin cuvântul preotului despre glasul clopotelor.

Cărticica îmbie preoţimii foarte frumoase tâlcuiri religioase la sfinţiri de clopote.

*

Misticismul unei femei moderne. (Eine moderne Mystikerin). Viaţa şi scrisorile surorei *Emilia Schneider*, de Carol Richstätter S. I., Freiburg i. Br. 1925) pag. X şi 250 preţul Marci: 4·80 leg.

O carte care mişcă adânc. Ea ne arată măreţia şi frumuseţea unei vieţi trăite cu adevărat sub har, faţă cu misticismul modern falş şi sărac în comori sufleteşti, câtă vreme se întemeiază numai pe senzaţii personale şi fantazie liberă.

Sora Emilia a fost superioara unei mari instituţii de ocrotire a bolnavilor în Düsseldorf şi în aceeaş vreme înoitoarea spiritului de ordine şi educaţie într'un alt claustru. N'a fost deci, un spirit meditativ, răstrâns la esperienţe pur personale, ci ea a pus de acord rodul unui adânc misticism religios, cu trebuinţele vieţii sociale, printr'o aplicare practică în sluja deaproapelui.

Acesta este meritul deosebit al cărţii, că pune de acord energiile religioase ale unei vieţi retrase din lume, cu necesităţile vieţii sociale, practicând un creştinism activ.

Scrisorile ei sunt desvălirea intimităţilor sufleteşti, ale unei samaritene îndurate, în raport cu oamenii cărora le-a făcut atâta bine, însufleţită de dragostea lui Hristos.

Materialul adunat din scrierile multor asceţi şi din experienţele atâtor oameni cari au trăit o viaţă de adânc misticism religios, este un izvor de reculegere şi renaştere a vieţii moderne în spiritul lui Hristos şi nu am destule cuvinte, să recomand cartea femeilor cu pronunţate inclinări religioase şi în deosebi, maicelor din mănăstirile noastre româneşti, pentruca aceste aşezăminte ale dărniciei cucernicilor voevozi şi boieri, de altă dată, să devină puteri vii de lucrare binefăcătoare pentru înoirea vieţii religioase şi sociale româneşti, în spiritul Evangheliei lui Hristos. *Preot P. T. Moruşca.*

CRONICĂ BISERICEASCĂ-CULTURALĂ.

Moartea Patriarhului Tihon Extenuat de îndelungatele şi cumplitele chinuri, ce i-a fost dat să le petreacă, Patriarhul Tihon al Moscovei moare în cel mai critic moment al vieţii bisericii ortodoxe din Rusia. Inaltul ierarh se urcase pe tronul patriarhal în zilele de urgie ale guvernării roşii, cu ateismul căreia a purtat o luptă eroică. Nici ameninţările, nici chinurile, nici temniţa, nici exilul nu l-au înfricoşat. Toate le-a suferit eroic. De aceea va şi trece în istorie încununat cu binemeritata aureolă de martir.

Creştinătatea întreagă a participat la doliul ortodoxiei ruseşti. Reproducem câteva rânduri din mişcătoarea adresă trimisă cu acest prilej reprezentantului bisericii ruseşti în Anglia, P. S. Vasilie Timotheiev, de către Arhiepiscopul de Canterbury: «Iubite Părinte Timotheiev! Copleşit de adâncă durere Vă asigur pe Sfinţia Voastră şi pe toţi iubiţii întru Hristos fraţi şi credincioşi ai sfintei Biserici ortodoxe ruseşti de profundele noastre simpatii în durerea cea mare, pricinuită de plecarea din această viaţă a Venerabilului şi Preaiubitului Patriarh Tihon, al cărui exemplu este înălţător pentru tot sufletul credincios. Sfinţia Voastră ştiţi bine, cât de larg loc a cuprins fericitul ierarh în grijile şi rugăciunile noastre în vremea din urmă. Măreaţa lui atitudine, dovedită în lupta pe care-o purtase ca slujitor al Domnului cu vrăşmaşii Lui a arătat chipul adevăratului apărător al Bisericii, fără frică de primejdii, de suferinţe şi de chinuri. Prin acestea şi-a găsit un loc «în cetele nemuritoare ale mucenicilor, cari au stat mărturie pentru Hristos între oameni».

Ceremonia înmormântării Patriarhului Tihon a fost uimitoare în proporţiile şi pitorescul ei. Peste o sută de mii de persoane au luat parte la ea. Au slujit 5 mitropoliţi 60 de episcopi şi mai multe sute de preoţi. Dela încoronarea ţarului Nicolae II, Rusia n'a mai văzut o asemenea manifestaţie.

Scăpat pe-o clipă din cătuşile făurite de sbirii lui Troţki, misticismul religios al poporului rusesc s'a arătat cu acest prilej

în toată splendoarea lui. — Să ne rugăm lui Dumnezeu să poarte de grije şi pe mai departe de această biserică ortodoxă din împărăţia roşie, scăpând-o de actualii ei sbiri. *Neculce.*

*

Regimul cultelor. In seria de legiuri, chemate să orânduiască viaţa publică în noua situaţie a statului român întregit, se apropie de realizare şi legiferarea situaţiei cultelor minoritare, dupăce s'a aranjat întâi prin lege promulgată deja, organizarea unitară a bisericei ortodoxe, dominantă în stat.

Spiritul de dreptate şi de largă toleranţă a neamului românesc, va asigura deplină libertate religionară şi va garanta protecţiunea deopotrivă pentru toate cultele minoritare din ţară, cari au deja o organizaţie recunoscută; cum sunt cultele: greco-catolic, romano-catolic, reformat, luteran, unitar, gregorian, mozaic şi mahomedan. Pentru recunoaşterea unor culte nouă vor trebui fixate condiţii precise, între cari, la locul întâi un număr de credincioşi cari să se apropie măcar de numărul credincioşilor celui mai puţin răspândit cult recunoscut; să-şi precizeze doctrina de credinţă şi principiile morale, având o organizare unitară, cu conducere bine determinată, capabilă de răspundere. Orice amestec din afară să fie stavilit şi, pentru membrii oricărui cult, să fie obligatorie cetăţenia română. Aranjamentul pentru orice cult să se facă în cadrele de viaţă a statului român, fără acorduri şi concordate cu factori externi, dela cari n'am avut şi nu putem spera vre-un bine.

Nu avem pretenţia să fixăm aici raportul cultelor minoritare cu statul, dar câteva păreri ne vor fi totuşi îngăduite, în acord cu desideratele exprimate în repeţite rânduri, de organizaţiile preoţeşti ardelene.

Dreptul de supraveghere şi control al statului asupra tuturor cultelor, trebue să fie pus în valoare, aşa fel, ca să nu fie numai un desiderat pios. Indeosebi, privitor la instituirea căpeteniilor bisericeşti, Coroana trebue să aibă cuvântul ultim. Iar în ce priveşte subvenţionarea din partea statului legea va trebui să prevadă condiţii precise, cari să nu mai poată fi răstălmăcite, cum adeseori s'a întâmplat să se dea ajutoare cultelor minoritare, în disproporţie cu subvenţionarea bisericii ortodoxe, a marei majorităţi a cetăţenilor, susţinători de stat.

Ajutorul statului, la cheltuielile de susţinere ale organismelor cultelor minoritare trebue să fie proporţional cu numărul credincioşilor lor, raportat la numărul credincioşilor bisericii ordoxe, având ca orientare cifra fixă a venitelor din averile proprii, evaluate după valoarea reală a acelora, şi ţinându-se seamă de necesităţile inexorabile ale existenţei cultelor.

Aşa va trebui să fie înlăturată odată anomalia ce dăinueşte încă, că statul plăteşte preot minoritar pentru 3—10 suflete într'o parohie, protopop sau decan, pentru 2—4 astfel de parohii şi,

la centrul unei episcopii, subvenţionează un număr de canonici de 3—4 ori mai mare, decât numărul asesorilor (consilieri) dela centrul unei episcopii ortodoxe măcar că episcopia cultului minoritar nu are atâţia credincioşi, cât un protopopiat ortodox. Asemenea va trebui restrâns numărul episcopiilor minoritare în proporţia numărului credincioşilor. In tot cazul nu va putea fiinţa episcopie minoritară cu un mai scăzut număr de credincioşi, decât cea mai mică episcopie ortodoxă, şi nu va fi plătit, de către stat, preot sau protopop, decât având aceeaş proporţie de credincioşi, prevăzută în legea de organizare unitară a bisericii ortodoxe, măcar 200 familii la preot şi 20 parohii la protopop.

Cetăţenia română trebue să fie o condiţie de sine înţeleasă pentru membrii organizaţiilor cultelor minoritare, ca şi pentru căpeteniile, clericii şi funcţionarii, de orice categorie, ai acestor culte.

Ordinele călugăreşti, congregaţiunile, mănăstirile şi casele diferitelor aşezăminte, aparţinătoare cultelor recunoscute, vor rămânea în stăpânirea averilor lor, întrucât nu cad sub prevederile altor legi. Dar nu poate fi îngăduită întrebuinţarea venitelor lor pentru scopuri streine, sau pentru ajutorarea unor instituţii de peste graniţele ţării, cum tot aşa nu vor putea primi astfel ajutoare, de dinafară şi nu vor putea păstra legături de corespondenţă cu factori din ţări străine, decât pe cale diplomatică, pentruca să se înlăture orice bănuială şi orice încercare subversivă, de subminare a statului naţional şi ortodox, prin tendinţe politice centrifugale acoperite sub mantia unei organizaţii religioase.

Introducerea în ţară a unor nouă organisme de acest fel, să fie oprită prin lege, ori măcar să nu poată fi admisă decât de factorii legiuitori ai ţării, având ei deplina răspundere a statului naţional.

Asemenea trebue să se desfiinţeze prin lege drepturile şi obligaţiunile de patronat, de orice fel şi în orice raport s'ar afla.

Raporturile dintre culte trebue să fie drept şi lămurit precizate, ca să se creieze cuvenitul echilibru între confesiuni şi să se înlăture nedreptăţile şi umilirile, aruncate ortodoxiei de stăpânirile vrăşmaşe de pe vremuri.

In privinţa trecerilor confesionale trebue să se găsească modalitatea de stavilire a proselitismului, practicat cu felurite mijloace de ademenire şi terorizare. Să fie real păzită şi aici libertatea conştiinţei religioase, căreia să i se dea posibilitatea de exprimare şi afirmare, fără restricţiunile, cari încătuşează sufletele, prin mijloace materiale, în detrimentul ortodoxiei.

Modalitatea trecerilor confesionale trebue să fie simplificată prin schimbarea felului greoi de până aci. Chiar dacă nu

s'ar putea admite trecerile în massă, individul să fie scos de sub vexaţiunile preotului, sau confesorului iscusit în mijloace de ademenire. In orice caz să fie codificat dreptul de trecere a bisericii şi averilor ei cu credincioşii, cari le-au stăpânit. Acest drept să fie menţinut şi pe seama majorităţii, în cazul când o minoritate rămâne în altă parte, iar aceasta să fie recompensată proporţional.

In privinţa religiei copiilor trebue să se găsească modalitatea de a fi daţi spre creştere, în spiritul unei singure credinţe religioase, ca să se evite pe viitor disarmonia din familii. Pentru evitarea interpretărilor forţate şi a conflictelor în şcoală şi la diferitele instituţii de educaţie, trebuesc precizări clare şi amănunţite.

Mărginindu-ne la atât deocamdată, când vom cunoaşte în amănunte proiectul de lege pentru orânduirea situaţiei cultelor minoritare, despre care se spune că este gata, vom căuta să ne fixăm mai cu preciziune atitudinea, încercând să contribuim la soluţionarea cât mai norocoasă a problemei.

Preot P. T. M.

NOTE ŞI INFORMAŢII.

Cuvântul nostru despre o ***iniţiativă necesară***, din numărul trecut al «Revistei Teologice», a găsit răsunet în multe suflete înţelegătoare din rândurile clerului nostru, mai ales la preacucernicii părinţi protopopi. Le-am trimis, în mitropolia Ardealului ca şi în vechiul Regat spre desfacere cu prilejul întrunirilor preoţeşti, broşurile apărute în «Biblioteca bunului păstor» Nr. 11, «*Studiul pastoralei în biserica românească*» de păr. arhimandrit I. Scriban şi Nr. 13 «*La cine ne vom duce?*» 12 meditaţii pastorale de Preot Dr. Gr. Cristescu, cum şi din alte două lucrări ale păr. Cristescu.

Suntem gata, cu plăcere, la rândul nostru să facem acelaş, serviciu de răspândire a scrisului bun bisericesc, din alte părţi, în cadrele «Asociaţiei clerului», pentru a înlesni orientarea culturală a preoţimii şi a sprijini râvna ei în apostolatul spre care e chemată.

Ne-au răspuns până acum trimiţându-ne preţul cărţilor desfăcute, părinţii protopopi din eparhia Aradului: Florian Roxin dela Buteni, Ioan Georgea dela Boroşineu, Traian Vaţian dela Arad, Cornel Lazar dela Hălmagiu; din eparhia Clujului: Andreiu Ludu din Cluj, din arhidieceza Sibiului Nicolae Borzea dela Făgăraş (prin preotul capelan Vas. Floca), Constantin Moldovan dela Ilia, Ioachim Muntean dela Agnita; din eparhia Râmnicului Noului-Severin, protoiereu Gheorghe Pârşcoveanu din Craiova, şi protoiereu G. Prejbeanu Târgu-Jiu, Gorj.

Cuvintele de mulţumire pe cari le-am primit din partea preoţimii noastre, prin părinţii protopopi, îndreptăţesc iniţiativa noastră, de a le trimite cărţi bune acasă. Exprimăm aici sincera noastră recunoştinţă către ceice au ostenit pentru răspândirea scrisului bisericesc; ei vor avea mângăierea, pe care o dă conştiinţa datoriei împlinite, de a fi făcut un lucru bun împrăştiind lumină în suflete, şi punând la îndemână orientări şi îndemnuri frumoase, pentru înalta misiune de preot.

Nu ne îndoim că pilda dată de părinţii protopopi cu laudă pomeniţi mai sus va fi în curând urmată şi de alţi părinţi protopopi, ca şi de părinţii directori ai seminariilor, cărora li s'au trimis cărţile.

Asemenea ţinem să exprimăm aici mulţumita administraţiei «Revistei» către onor. Casieria arhidiecezană Sibiu, şi Casieria eparhială Oradea mare pentru sarcina, ce şi-au luat de bună voie, la dorinţa exprimată de preoţime, de a ne incassa abonamentele, cu prilejul împărţirii dotaţiei dela stat; precum şi onor. Casierii Eparh. Caransebeş, pentru încassările făcute dela o parte a preoţimei, în deosebi dela cei ce se află peste graniţa sârbească.

Nu mai puţin suntem recunoscători părinţilor protopopi Fl. Roxin, I. Georgea, Tr. Vaţian, şi C. Lazar din eparh. Aradului, cari ne-au încassat deja şi trimis abonamentele pe 1925.

Cerem şi în acest an, binevoitorul sprijin pentru strădaniile noastre şi celorlalţi părinţi protopopi din eparhia Aradului, Caransebeşului şi Clujului, rugându-i să binevoiască a desface broşurile pe cari le-au primit şi să ne încasseze abonamentele, după listele ce li s'au trimis, aducând prin aceasta o însemnată uşurare preoţimii însaşi, care adeseori nu are oficiu poştal la îndemână, decât la mari depărtări, iar librării bine asortate şi mai puţin le stau la îndemână. *Administraţia «Revistei Teologice».*

*

Sinodul nostru arhidiecezan din anul acesta a avut bucuria să constate că donaţiile făcute de credincioşii noştri pe seama comunelor bisericeşti în cursul anului 1924 se ridică la o valoare de peste *cinci milioane lei.* E cea mai grăitoare dovadă de spiritul de jertfă, care departe de a se fi stins din sufletele credincioşilor, creşte tot mai mult, cu toate greutăţile vieţii contimporane. O constatare îmbucurătoare şi o nădejde pentru viitor.

*

Biserica reformată din Olanda a hotărât să adreseze o circulară către întreaga lume creştină invitând-o să sărbătorească ziua de 5 Iulie 1925, când se împlinesc 1600 de ani dela sinodul ecumenic din Niceea.

*

«Telegraful Român» a început publicarea în «foişoară» a unor interesante «portrete de femei biblice». Aşa cum sânt alcătuite ele sintetizează plastic şi pilduitor problema femenismului creştin. Ne bucurăm că, după informaţiile ce le avem, foiletoanele părintelui P. Moruşca vor fi adunate în volum, pentru a putea fi puse la îndemâna publicului nostru femenin, pentru care vor alcătui céa mai minunată lectură.

*

Jubileul de 75 ani al liceului «Andrei Şaguna». Liceul ortodox român *«Andrei Şaguna»*, din Braşov, împlineşte la sfârşitul acestui an şcolar 75 de ani de viaţă rodnică şi binecuvântată, pe terenul culturii naţionale.

Conducătorii de azi ai acestor şcoale, despre care se ştie, că au educat pe cei mai de seamă români ai Ardealului în curs de 75 de ani, au hotărât să serbeze această aniversare prin o manifestaţie mare românească, demnă de trecutul şi de rolul important cultural şi naţional al acestei instituţii ortodoxe româneşti din Ardeal şi corăspunzătoare vremurilor de azi, fixând data serbărilor pentru zilele de *28 şi 29 Iunie 1925.*

Am socotit că în primul rând se cuvine, ca la acea manifestaţie să contribue toţi foştii elevi ai acestor şcoale, rămaşi în viaţă.

In senzul acestor preocupări s'a hotărât:

1. Să se aranjeze o expoziţie de lucrări literare şi artistice de ale foştilor elevi şi profesori ai şcoalelor.

2. Să se deie un festival numai cu concursul literar şi artistic al foştilor elevi.

3. Să se publice un Anuar-Almanah festiv cu lucrări literare de-ale foştilor elevi.

4. Pe lângă aceasta şcoala vie de azi doreşte, — şi aceasta o considerăm ca o înaltă datorie morală, — ca toţi foştii elevi rămaşi în viaţă să se întrunească pentru zilele de sărbătoare — 28 şi 29 Iunie a. c. la a lor Alma Mater, aici în Braşov, spre a-i aduce personal omagiile lor de iubire. Aceeaş datorie o simţesc fireşte şi foştii profesori, cari sunt azi în alte părţi ale ţării.

In numele corpului profesoral rog deci atât pe foştii elevi, cât şi pe foştii profesori ai şcoalelor noastre din Braşov să binevoiască a-şi întocmi astfel afacerile, ca să-şi poată împlini datoria aceasta. Şi ca să ne putem îngriji de locuinţe, îi rog să binevoiască a ne anunţa venirea lor până la 1 Iunie a. c.

Mai rog pe foştii elevi şi profesori ai şcoalelor noastre, cari au scris ori compus opere literare sau artistice, să binevoiască a trimite până în 1 Iunie, la adresa direcţiunii câte un exemplar din operele lor pentru expoziţia luată în vedere. —

Braşov, în 22 April 1925. Director: *Dr. Iosif Blaga.*

*

In ziua de 4 Maiu a. c. s'a săvârşit sub prezidiul I. P. S. nostru mitropolit Nicolae, alegerea de episcop pentru eparhia Aradului, văduvită pe urma trecerii la cele vecinice a regretatului episcop Ignatie Pap.

Dintre candidaţi, păr. diacon *Dr. Gheorghe Comşa*, director în Ministerul cultelor şi artelor a întrunit 30 de voturi, iar P. C. Protosinghel *Dr. Andrei Mager*, rectorul academiei teologice din Oradea mare 24 voturi. Păr. Dr. Gh. Comşa a fost proclamat ales.

Ii dorim viaţă îndelungată şi rodnică păstorire.

*

In a doua jumătate a lunei August a. c. va avea loc la Stockholm (Svedia) conferenţa mondială a bisericilor creştine, care va căuta să solidarizeze frontul singuraticelor confesiuni în lupta împotriva relelor sociale, cari s'au încetăţenit aşa de statornic în viaţa neamurilor.

Conferenţa pusă la cale de eruditul teolog şi mare organizator, Nathan Söderblom, arhiepiscop de Upsala, nu va atinge probleme de ordin dogmatic, nici de ordin administrativ. Ea va pune la ordinea zilei numai chestiunile mari din domeniul social, economic şi politic, căutând să câştige colaborarea frăţească a tuturor bisericilor creştine — în soluţionarea cea mai norocoasă a acestor chestiuni.

Din Programul conferenţei fac parte şi următoarele probleme: 1. Datoria Bisericii faţă de planurile lui Dumnezeu în lume; 2. Biserica şi problema social-economică; 3. Biserica şi problemele sociale şi morale; 4. Biserica şi raporturile internaţionale dintre state; 5. Biserica şi educaţia creştină; 6. Biserica şi necesitatea colaborării dintre singuraticele confesiuni creştine.

Hotărârile conferenţei nu sânt obligatoare decât în măsura în care singuraticele biserici şi le însuşesc prin declaraţii.

Ideia acestei conferenţe a fost îmbrăţişată călduros de toată creştinătatea. (Fireşte, afară de biserica romano-catolică. Aceasta s'a blindat în tradiţionala ei trufie). Vor participa ca la 600 delegaţi, repartizaţi pe singuraticele biserici în proporţia numărului credincioşilor lor. America va trimite vr'o 200; Anglia aproape 100. Din delegaţia românească fac parte I. P. S. Mitropoliţii Nicolae al Ardealului, Nectarie al Bucovinei, P. S. Vartolomei, episcopul Râmnicului, păr. Arhim. Scriban, Preotul Cicerone Iordăchescu, păr. prof. Dr. Ioan Lupaş, Prof. V. G. Ispir şi prof. R. Cândea.

Unul sau doi din aceşti delegaţi vor reprezenta biserica ortodoxă română şi la congresul internaţional al vechilor catolici, ce se va ţinea la Berna (Elveţia) în ziua de 2 Sept. a. c.

*

In St. Louis în America a murit faimosul rabin al unei sinagogi. Până la venirea unui nou rabin, Comitetul Parohiei evreeşti a apelat la Preoţii creştini din localitate să predice în sinagogă. Cel dintâiu a fost Episcopul anglican, după care a urmat o serie de predicatori de diferite confesiuni creştine.

Episcopul anglican a interpretat adevărurile eterne din Profeţi. Şi a scos la iveală că în decursul răsboiului, soldatului evreu în agonie îi venia preotul creştin să-i rostească ultima binecuvântare. Şi cei fără de religie simţeau mângăierea Bisericii în clipele supreme ale maiestăţii morţii.

Deosebirile sunt de aici dintre noi oamenii; înaintea lui Dumnezeu nu există alegere Slujitorii religiei trebue să se simtă cu adevărat slujitorii lui Dumnezeu, prin dragoste şi prin adevăr.

Diferenţele religioase sunt păgubitoare; indiferenţa religioasă e fatală.

Neocreştinismul din America nu e lipsit de note simpatice.

(«Tel. Rom.»)

*

Cu, sau fără voia bisericii, guvernul şi-a realizat cel puţin parţial unul dintre idealurile sale: statificarea şcoalelor confesionale. Rezultatul acestei măsuri dictate de «interese superioare» este că .. la fosta şcoală confesională ortodoxă din Armeni, strănepoţii lui Iancu sânt siliţi să înveţe limba românească şi dragostea de ţară dela domnişoara Rózsi Kiss, de naţionalitate maghiară şi de confesiune calvină.

Oricât respect am avea pentru interesele superioare ale statului, nu credem că ele ar fi lezate prin transferarea numitei învăţătoare din locul pe care-l ocupă. Mai ales fiind convinşi, că nici Liga Naţiunilor nu s'ar supăra pentru această măruntă operaţie administrativă...

*

Presa catolică anunţă progresul catolicismului în Scoţia. Iată cifrele cari stau la baza acestui progres: în *1837* Scoţia avea 74 preoţi şi 70 de capele; azi are 600 preoţi cu 430 de biserici.

Sporul acesta se repartizează pe aproape *o sută* de ani. Iar dacă mai amintim şi faptul că nu toţi Scoţienii sunt călugări, proporţiile «minunei» se micşorează simţitor.

In schimb presa necatolică anunţă că în Polonia ***într'un singur an*** (1924) au trecut dela catolicism la ortodoxie ***peste 200,000*** de familii.

Aceasta e o constatare ceva mai semnificativă. — Cu alte cuvinte: a se mai slăbi cu «progresele catolicismului...»

*

Ftizia concordatului — copilul alintat al tuturor guvernelor române — continuă. Pacientul e nutrit cu biberonul. Acesta e

buletinul ce s'ar putea da cu privire la starea tratativelor pentru încheierea concordatului cu Vaticanul. Organul cârmuirei desminte ştirile date de presă în legătură cu această chestiune. Şi anume pe motivul că sunt culese din sursă neautorizată. O fi, dar dacă guvernul păstrează o semnificativă tăcere în jurul acestei probleme mari, de unde să se informeze presa? Nu cumva din lună?

De altfel desminţirile îşi au şi ele tâlcul lor.

*

Noua lege de organizare bisericească ridică arhiepiscopia de Chişinău la rangul de mitropolie a Basarabiei. Investirea noului Mitropolit, I. P. S. Gurie, se va face odată cu investirea întâiului Patriarh al României; iar la instalarea, care va avea loc la Chişinău, vor participa toţi membrii sf. sinod, guvernul în frunte cu preşedintele Consiliului, precum şi o mulţime de parlamentari din toate unghiurile ţării.

Instalarea noului mitropolit al Basarabiei va fi în felul acesta prilejul unei grandioase manifestaţii creştineşti şi naţionale. Basarabia românească a aşteptat de mult, şi cu tot dreptul, această sărbătoare, de care se va bucura întreaga ţară.

*

Rabinul Stefan S. Weiss din New-York a spus într'o cuvântare a sa: «Isus nu e o fiinţă care s'a pogorît din cer, ci fiinţa care aparţine înălţimilor cereşti; El nu e un Dumnezeu, care a umblat pe pământ ca om, ci fiinţa omenească în care s'a sălăşluit Dumnezeu. N'a fost un Dumnezeu trăind omeneşte, ci omul care a trăit dumnezeieşte. N'a fost fiinţa care să-şi dea viaţa pentruca alţii să trăiască, ci omul care a dus o astfel de viaţă, încât oamenii să nu mai moară. Să nu uitaţi că El este al nostru (vorbea către Evrei) şi noi am putea fi ai Lui în Duh şi în adevăr.

*

Dintre cei doi candidaţi (Păr. Simedrea, Bucureşti şi păr. asesor consist. Dr. I. Stroia, Sibiiu) aleşi cu voturi egale de Sf. Sinod pentru episcopatul militar, guvernul a confirmat pe păr. Dr. Stroia.

*

Friedrich Niebergall, eruditul profesor de teologie practică dela universitatea din Marburg (Germania) a petrecut câteva zile dela sfârşitul lui April c. în Sibiu. A participat la conferenţele preoţilor evanghelici, ce se ţineau tocmai în timpul acesta. In 23 April a ţinut o conferenţă despe actuala stare a teologiei protestante din Germania. Inainte de plecare Dl Niebergall a făcut o vizită I. P. S. nostru mitropolit Nicolae.